

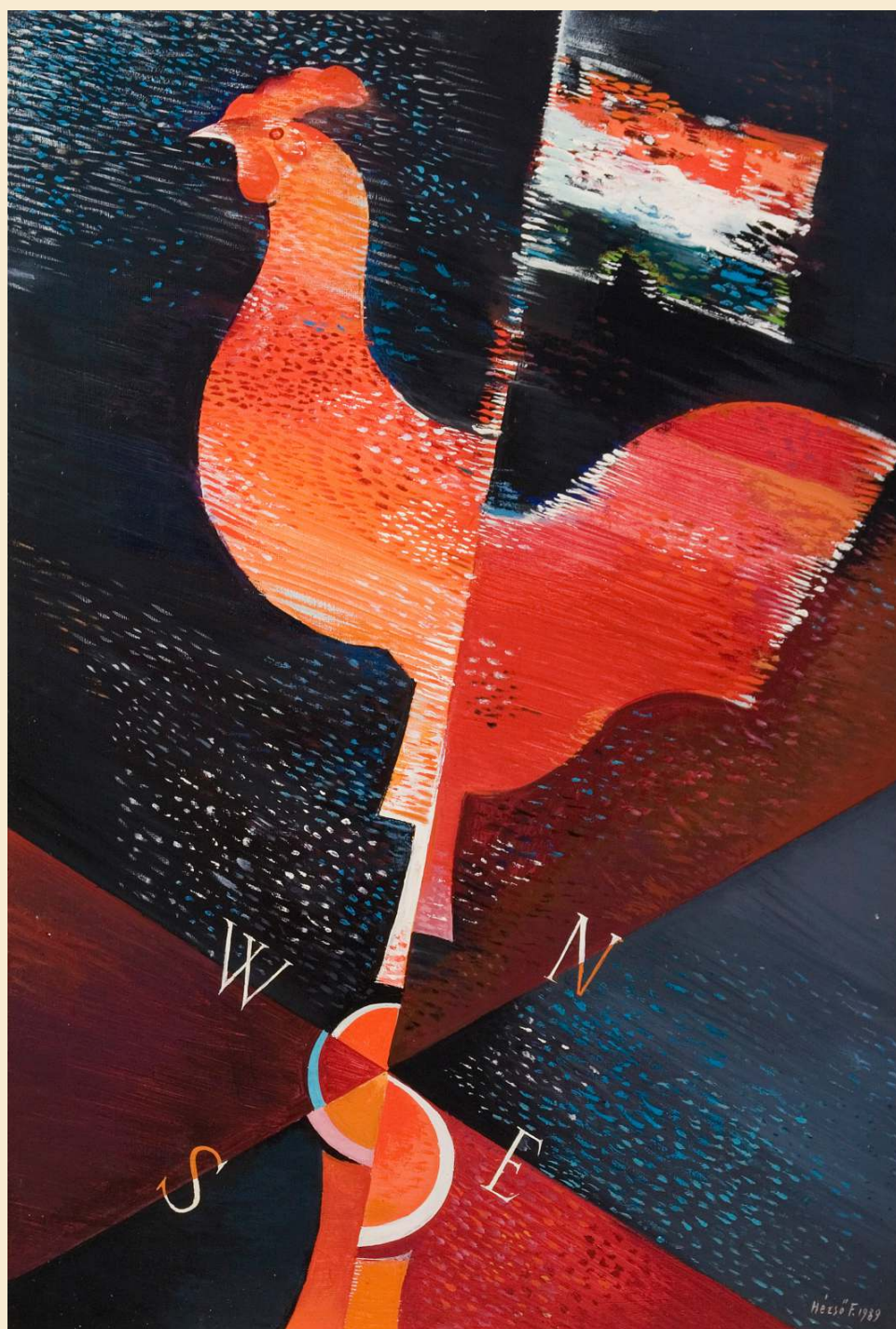

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

www.vasarhelyilatohatar.hu | IX. évf. | XXVIII. sz. | 2018/1. | 450,-Ft

SZERZŐINK

BENÁK KATALIN
BÉRES DEZSŐ
DR. BERÉNYI KÁROLY
DR. CSERJÉS KATALIN
CSÍKOS DIA
CSIZMADIA EDIT
DANI IMRE
DANIJELA REPMAN
DR. DOMOKOS TAMÁS
FÉNYESI TÓTH JÁNOS
GALYASI MIKLÓS
GÖRBE ANITA
HÉZSŐ FERENC
NEDUCZA SZVETISZLÁV
NYÁRI JÚLIA

HÉZSŐ FERENC | SZÉLJÁRÁSBAN | 1989

ANGKOR | FOTÓ: GÖRBE ANITA

ARANY CSODA | FOTÓ: GÖRBE ANITA

ÜNNEPKAVICS

Hogyan is kezdjük? Fények. Színek. Kukurikúúú! Kávé. Valahogy így, minden reggel. Először látunk, aztán hallunk, majd emésztünk – értelmezünk magunkban és magunkon kívül. Jól vagy rosszul, de elindulunk, beindulunk, nekiindulunk, mehet a menet, a „daily routine”, a rutinszerű rohanás.

Pedig még fel sem ébredtünk igazán! Félálomban pörgetjük a többi hétezermillió mókussal együtt azt a bizonyos kereket, és csodálkozunk rajta, hogy nem látjuk, ahova lépünk.

Ábrándjaink elmosódó képei úgy villannak csak föl előttünk, mint a – lehető legrosszabban időzített – virtuális reklámok a jobb alsó sarokban. Néha nyugtázzuk: megvannak még. Közben a lábunk per sze jár tovább, járnia KELL tovább, pörget bennünket az idő, mi meg a kereket. Majd Monotónia frigré lép Katatóniával, hogy sikertelen nászukba aztán jól belefáradjunk...

De velem nincs könnyű dolguk. Hordok egy kavicst a zsebemben. Úgy hívom: ünnepkavics. Mindig magamnál tartom. Néha előkotrom a zseb mélyéről és belepöccintem a mókuserék tengelyébe.

STOP. Pillanat kell, perc kell! Megélhető, megtölthető, tartalmas, érzelmes, értelmes, koncentrált, hatékony, eredményes, felemelő, drága, gazdag, ünnepi. Könyv kell, vagy karamellás fagyi, vagy öszszemosolygás a három, szívemnek legkedvesebb, vagy egy művészfilm Picasso életéről, vagy a lovunk édesbarna tekintete, vagy a zsongva virágzó tölgyfák méhzümmögős illata, vagy egy haiku – ami rövid, mégis végtelen... Vagy egy könnyű délután, amikor jól esik

„Jól megköcolni
a reggel szálirányba
fésült, puha fényt.”

(Andrassew Iván: *Délután*)

Mondjátok csak – unalmas közhely –: egy fecske nem csinál nyarat. De egy kavics ünnepet? Bármikor.

Hódmezővásárhely, 2018. június 7.

Csíkos Dia

TARTALOM

CSÍKOS DIA Ünnepkavics	3
HÉZSÓ FERENC MUNKÁCSY-DÍJAS FESTŐMŰVÉSZ	4
DANI IMRE Fújjunk mi, együtt! Hézsó Ferencnek	4
Csizmadia Edit "Hosszantűrő Rozák, hallgatók Mátyások" Galyasi Miklós: <i>Móra Ferenc könyve</i> (<i>Ének a búzamezőkről</i>) című verséről	5
GALYASI MIKLÓS Móra Ferenc könyve (<i>Ének a búzamezőkről</i>)	6
BÉRES DEZSÓ "Most átröpülök három nehéz évet" Galyasi Miklós a 2. világháború 1940–43-as éveiben	8
GALYASI MIKLÓS Új levelet írok	10
BERÉNYI KÁROLY Egy memoár kiadásának története	11
CSERJÉS KATALIN Új típusú leírás és kronotoposz elméleti kategóriák a műelemzés szolgálatában – Hangos gondolkodás példaállítással, mindenekelőtt Hajnóczy Péter prózavilágából –	14
DANIJELA REPMAN Membránoid (Szerb nyelvből fordította: Neduczka Szvetisláv)	18
DOMOKOS TAMÁS Amikor még renitenskedtünk Büntető tornaóra Imsivel, valamikor 1958 és 1962 között	21
DANI IMRE Állati növénykert Beszélgetés Kenéz Árpáddal, a könyv szerzőjével	22
NYÁRI JÚLIA A jobb agyféltekés rajzolás és szobrászat	24
GÖRBE ANITA Ázsia illata	28
FÉNYESI TÓTH JÁNOS Mifelénk lassú vonatok járnak Mert voltam erős is	30 30
RECENZÍÓ	
BENÁK KATALIN Trubadúrvarázs ● Gáspár Ferenc: <i>Janus</i> . Diószegi Szabó Pál verseivel	20
Látás- és formakultúra ● <i>Szuromi Pál</i> . Bibliográfia. Szerk. Budavári Erzsébet	23

Hézsó Ferenc

Munkácsy-díjas festőművész

A hagyományos paraszti életmódváltás krónikásaként végig jár utakat és kölcsönöz eszközöket, közhelyeket, a XX. századi törekvések eszköztárából. Igyekszik ezeket szervesen beépíteni saját festői nyelvezetébe... A montázs szerkesztés racionális elemei geometrikus jelleget kölcsönöznek kompozícióinak... Többségében a melegebb színek váltak jellemzővé. A nemzeti kultúra folytatása alapprogramként szerepel megnyilatkozásaiban. Pedagógusként és képzőművészként is vállalja a szóbeli megnyilatkozás szükségességét, az új képi világ megértéséhez, megismeréséhez, a hozzáértő közönség formálásához.

Hézsó Ferenc munkássága sajátos világlátást tükröz az ember és a természet kapcsolatának bonyolult viszonyairól, a civilizáció és a társadalmi kapcsolatok módosulásairól. Az időbeni folyamatok megragadásán keresztül próbál feltárni rétegeket és ezek felmutatásával formálni ismereteinket: önmagunkról, környezetünkéről és távolabbi terveinkről.

Kis nemzet fiaként büszke nemzeti értékeire és vallomásaiban élete folyamán meggyőződéssel vall erről a hitéről és az értékek megbecsüléséről. (Kratochwill Mimi: Hézsó Ferenc. 2008.)

Visszatekintés címmel, az Alföldi Galériában rendezett kiállításán azonosulhatott a tárlatlátogató Hézsó Ferenc egyéni jelképrendszerével.

Hézsó Ferenc (1938) festőművész több évtizedes munkássága elismeréseként 2018. március 14-én kapta meg a Magyar Érdemrend tisztikeresztje polgári tagozat kitüntetését.

DANI IMRE FÚJJUNK MI, EGYÜTT!

– Hézsó Ferencnek –

Fújjunk mi együtt, egy követ!
Ebből lesz igazi varázs!
Közös tüdőnkéből lélegzik,
sercen majd millió parázs !

Fújjuk, csak fújjuk e követ,
mígnem végül is szertelen
életünk medrébe térhet,
ezt várja tőle a Jelen.

És a kő nem porladhat el,
míg leszünk, kik együtt fújják,
míg habos, vérbő levegő
járja meg ereink útját,

és minden toll, minden ecset –
vonást belülről követő
kezet vezet az együttesen,
mind szabadon fújható kő.

Fújjunk kínlódva, közösen,
de közénk lép a bátorság,
s menetkészen oszlopba áll
az egy követ fújó világ.

Egyazon követ fúj, vihart
támaszt és összefog velünk,
ha e szél zúgását hallja,
fölébred minden emberünk!

Ez a kő, a mi csontvázunk,
csontjainkban lakó velő,
morzsolják, őrlik, tapossák –
míg fújjuk, meg nem törhető!

Ne vessük soha senkire,
ha dühünk néha elragad!
Csak fújásra termett e kő-
segít még nálunk megmarad...

Mire várnánk tovább? Fújjunk,
szívjunk együtt egy levegőt !
Élesszünk lángot a lángra,
utána egy következőt!

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR • IX. évf. 28. szám 2018/1. • www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft. Felelős kiadó: dr. Fuchsz Máté. Szerkesztőség: 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. E-mail: benakk@gmail.com. Telefon: 06 20 280 2529 Főszerkesztő: Benák Katalin. Szerkesztőség: Csíkos Dia, Dani Imre, Bányai Béla, Soós Csilla szerkesztő. Fotográfus: Gaál Györgyi. Nyelvi lektor: Takátsyné Farkas Irén. Nyomda: Szoliter Nyomda Hódmezővásárhely, Benkő István nyomdavezető. Nyomda előkészítés: Benák Katalin, Tóth Zsolt. HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010. Közzététel: Creative Commons (CC-BY-SA-4.0) Nevezd meg!-Így add tovább! Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelviellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget. További információink megtekinthetők a www.vasarhelyilatohatar.hu portálunkon.

TÁMOGATÓNK: HÓDMEZŐVÁSÁRHELY MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

„HOSSZANTÜRŐ ROZÁK, HALLGATAG MÁTYÁSOK”

Galyasi Miklós: *Móra Ferenc könyve (Ének a búzamezőkről)* című verséről

Idén száz éve, hogy véget ért az első világháború. Az 1914 és 1918 között négy éven át tartó öldöklő küzdelem nemcsak a világ politikai térképét rajzolta át, hanem a társadalmi és az emberi viszonyok kereteit is. Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* című regényében 1918-tól 1927-ig követi a Szeged környéki parasztemberek, a „hosszantűrő Rozák, hallgatag Mátyások” sorsát.

Az író valós és érzékeny társadalmi problémát választott új regénye témájaként, melynek cselekménye a megjelenése előtt alig fél évvel fejeződött be. A történet középpontjába azt a kérdést állította, miként dúlta fel – tragédiába fordítva – a hagyományos paraszti világot és az emberi-erkölcsi értékrendet az első világháború és az azt követő időszak. A mű hatalmas könyvsiker lett, több nyelvre lefordították, s a kortársakra és az utókorra is nagy hatást gyakorolt: vers, színdarab és film ihletőjévé vált. Galyasi Miklós hódmezővásárhelyi költő – alighanem elsőként – már a megjelenéskor verssel köszöntötte Móra alkotását. A költemény autográf kézírata a Somogyi-könyvtár helyismereti gyűjteményében található.

„...a megmaradt falu, mert ez annak a regénye”

A Lantos Rt. könyvkiadó – a szegedi barátok kezdeményezésére – Móra huszonöt éves írói jubileumára gyűjteményes sorozat kiadását tervezte. Az elképzelés sikeresnek ígérkezett, hiszen az olvasók izgalommal várták a lapokban hétről hétre megjelenő írásokat, és gyakran felkeresték az addigra már országosan is ismert és elismert szerzőt, hogy dedikáltassák a maguk által készített „lapkivágat-gyűjteményüket”. A sorozathoz – a már megjelent írások mellett – a kiadó várt egy új regényt is. Móra ezekben az években sokat betegeskedett, orvosai hosszabb pihenést javasoltak. 1927 márciusában hathetes „alkotói szabadságra” Abbáziába utazott. Azonban sem az Adriai-tenger sós levegője, sem a Villa Jeanette magánya nem hozta meg a várva várt ihletet. „Akárhány téma szappanbuborékjával kísérleteztem, mind széttüsszentette az önkritikám...” – írta barátjának, dr. Szalay Józsefnek, Szeged „literátus főkapitányának” 1927. május 8-án küldött levelében. Ugyanitt számol be a regény megszületéséről is: „Soha én még magyar parasztot így tölgybe, kórisbe, rózsafába nem metszettem, mint most. Mert mondanom se kell, se egyik, se másik regénycsira nem kelt ki, hanem egész váratlanul egy másik bujt elő, egyszerre erdőnek. A címe: *Ének a búzamezőkről*. Tulajdonképp tragikus történet, a háborúban köszörlődött új paraszt és a régi paraszt, belefürösztve a legmézesebb humorba, ami valaha tőlem telt. Lantos úr, azt hiszem, először kicsit el fog savanyodni a paraszt-esettől, de aztán majd nekigömbölyödik, mert ez a könyv tovább fog élni, mint ő, meg én együtt. S tán még az *Elsodort falu*-nak is följe hág – a megmaradt falu, mert ez annak a regénye.” Szalay József és Móra Ferenc élete, sorsa sok ponton találkozott, közösen munkálkodtak a szegedi kulturális és közélet számos területén. Az író az elkészült művet barátjának szóló ajánló sorokkal indította útjára: „Szalay Józsefnek, a napsütésben, fõrgetegben kipróbált barátomnak, szeretettel ajánlom ezt a könyvem: Móra Ferenc.” Ez az ajánlás nemcsak a regény születése körül bábáskodó „bajtársnak” szólt, hanem Szalay az ötletgazda szerepét is magáénak vallotta a *Prágai Magyar Hírlap*nak 1935. augusztus 18-án adott interjújában: „Az *Ének a búzamezőkről* alapját egyébként én adtam Mórának. Még akkor aktív voltam, s ő valamelyik tanyai pártfogoltja ügyében jött hozzám, hogy egy Oroszországban maradt hadifoglyot nem tudtak hazahozatni. Megindítottam a közigazgatási eljárást s a mindenféle vöröskereszteken és konzulátusokon keresztül valahogy hazavergődött a szegedi magyar. Ez inspirálta Móra Ferencet a regény megírására, s a kéziratot aztán ő is nekem adta. Persze, egészen száraz kis történet volt ez, amiből Móra a föld himnuszát költötte.”

Galyasi Miklós: *Móra Ferenc könyve. (Ének a búzamezőkről.)*

Galyasi (Reisinger) Miklós (1903–1974) költő – későbbi múzeumigazgató – a regényt lelkesültséggel teli verssel köszöntötte, melyet 1927. december 4-én közölt a *Délmagyarország*. Ismeretes, hogy Móra a 20-as években jó kapcsolatot ápolt a vásárhelyi művészvilággal, melyhez Galyasi műpártoló édesapjától „örökölte” a baráti viszonyt. Fontos kiemelni e tekintetben a Dugonics Társaság szerepét is, hiszen a „Szeged irodalmáért, művészetéért és tudományáért” létrehozott egyesület a környező településekkel is kapcsolatot teremtett, vidéki kirándulásokat, felolvasásokat és irodalmi esteket szervezett, ezzel is erősítve a kulturális kapcsolatokat. Móra Ferenc mint a társaság titkára 1928-ig szinte minden vidéki szereplésen ott volt és huszonnégy alkalommal szerepelt az irodalmi esteken. Galyasi pedig – 1923-ban kiállított újságírói igazolványa tanúsága szerint – a szegedi Színház és Társaság című irodalmi és művészeti hetilap munkatársa, „vásárhelyi tudósítója” volt. Ez idáig nincs pontos adat arra nézve, hogy Móra és Galyasi ismerték-e személyesen egymást, de az bizonyos, hogy az ifjú költőre nagy hatással volt az *Ének a búzamezőkről* „paraszti sorstragédiája”, s a nagy előddel érzett lelki rokonsága, hasonló világlátása a regény olvasását követően rajongással átitatott versben öltött testet.

Galyasi Miklós első kötete *Fut a lidérc* címmel 1928-ban jelent meg. Barcsay Jenő szerkesztő több mint négy esztendő terméséből válogatott. A verseket gondosan négy ciklusba rendezte. Az utolsónak a *Tiszavirág* címet adta, melynek mottójául a költészetéről és költősorsáról szóló indítóvers utolsó sorait választotta: „... e kérész végzet az osztályrészed Magyar poeta ... Tiszavirág...” A ciklusba öt verset illesztett, köztük két „naprakész” lírai reflexiót: a kortárs festőművész, Endre Béla halálára (1928) írt költeményt és a Móra regényét üdvözlő verset (1927). A kötet és egyben a ciklus utolsó előtti verse is a *Móra Ferenc könyve. (Ének a búzamezőkről.)* című alkotás.

A költemény magyaros verselési formában íródott, felező tizenkettes sorokból épül fel, ritmusával stilisztikai nyomatékok is adva témának. A vers kulcsszavai, hangsúlyos, erőteljes jelzős szerkezetek, költői képei – „látok próféták”, másutt a „szent tündérrege”, ima, zsoltár – Ady, Juhász Gyula gondolataira rímelenek, s néhol már Radnóti előlegezik: Galyasi költészetét a huszadik század első harmadának kiváló költőivel rokonítják.

Móra Ferenc könyve.
(Ének a búzamezőkről.)

Porhanyós, fekete, bús rögök imája.
Tiszta magról érett kalász muzsikája.
Eltitkolt kenyerek megváltatlan népe,
Átkos magyar-viszály halotti zenéje,
Hajnalodó holnap szent tündérregije.

Magyar Kálvárián ugaroló' ekék,
E könyv: zoltárotok. Ferencek - Etelék.

Magyar hétköznapok látnok prófétája
Megbocsátást hirdet mindenki számára.
Értetek feszíti magát uj keresztre,
Lelke száz sebéből vére hull a rögre,
Magyar ünnepnapok imádságos könyve.

Ezüstkapcsos, szentelt, öreg bibliátok.
Hosszantűró Rozák, hallgatag Mátyások.

Hódmezővásárhely
1927-1934.

Galyasi Miklós

GALYASI MIKLÓS

Móra Ferenc könyve.
(Ének a búzamezőkről.)

Porhanyós, fekete, bús rögök imája.
Tiszta magról érett kalász muzsikája.
Eltitkolt kenyerek megváltatlan népe,
Átkos magyar-viszály halotti zenéje,
Hajnalodó holnap szent tündérregije.

Magyar Kálvárián ugaroló ekék,
E könyv: zoltárotok. Ferencek – Etelék.

Magyar hétköznapok látnok prófétája
Megbocsátást hirdet mindenki számára.
Értetek feszíti magát uj keresztre,
Lelke száz sebéből vére hull a rögre,
Magyar ünnepnapok imádságos könyve.

Ezüstkapcsos, szentelt, öreg bibliátok.
Hosszantűró Rozák, hallgatag Mátyások.

Hódmezővásárhely
1927–1934.

(A kézirat betűhív átirata.)

Galyasi Miklós versének
autográf kézirata

(Forrás:

Somogyi-könyvtár,

Helyismereti gyűjtemény, Szeged)

A vers autográf kézirata a Somogyi-könyvtár helyismereti gyűjteménye őrzi. A dokumentum érdekessége a lap alján olvasható keltezés: 1927–1934. Vajon miért ezt a több évet átfogó intervallumot írta rá a szerző? A választ a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár helyismereti gyűjteményének anyagából származó Szalay-levél adja meg.

Szalay József, a Móra-relikviák rendezője

Szalay József (1870–1937) előbb Hódmezővásárhely, majd Szeged rendőrfőkapitánya, bibliofil könyvgyűjtő, író volt. Pályája kezdetétől fontosnak tartotta a kultúra pártolását, 1906-ban az elsők között állt a városi könyvtár létesítésének gondolata mellé Hódmezővásárhelyen. Két év múltán Szegedre helyezték át, ezután adományaival többször hozzájárult a Somogyi-könyvtár állományának gyarapodásához. Pontosan két évtizedig, 1917 és 1937 között töltötte be a Dugonics Társaság elnöki posztját, s ugyanekkor választották Móra Ferencet az egyesület titkárává. Szalay idején indították el a hagyománnyá vált felolvasóüléseket. Az író pártfogóra és a végsőkig kitartó, hűséges barátja lett benne. Móra 1934. február 8-án bekövetkezett halála után Szalay fáradhatatlanul rendezte sajtó alá irodalmi hagyatékát, gyűjtötte a személyére vonatkozó és munkásságával kapcsolatos relikviákat. Itt kapunk magyarázatot a fentebb említett Galyasi-kézirat különös keltezésére. A Dugonics Társaság nevében Szalay József elnök 1934. augusztus 7-én írott baráti hangú levelében arra kérte Galyasi Miklóst, hogy küldje el számára az 1927-ben megjelent, *Ének a búzamezőkről* című versét.

DUGONICS - TÁRSASÁG
SZEGED

Kedves Barátom!

Fogadja kérem ^{hálás} ~~szíves~~ köszönetemet, hogy "A nagy törvény mentén" c. vers kötetének szeretetreméltóan dedikált példányával megajándékozni szives volt. Örömet növelte kéziratának és a hirlap kivágásoknak a mellékelése.

Válaszommal a következő ok miatt késtem, amiért kérem is szives elnézését. Móra Ferenc irodalmi hagyatékát rendezem sajtó alá. A Daru utcától a Móra Ferenc utcáig c. kötet már megjelent. Talán már látta is. Ezen munkásságom közben jutott eszembe, hogy az "Ének a buzamezőkről" megjelenése idején Ön igen szép verset írt, mely annak idején a Délmagyarországban jelent meg. Gyűjteményem óriási halmazában ezt a napokban sikerült megtalálnom. Mivel a Móra relikviákat is rendezem a városi muzeumban, kérem, sziveskedjék ezt is leírni, hogy eredetiben megőrizhessük a jelzett relikviagyűjteményben. Szívességéért előre is hálás köszönetet mondok.

Közlöm végül azt, hogy Dugonics Társaság őszi-téli felolvasó idényében számot tartunk arra, hogy előadó asztalunkat néhány verse felolvasásával meg fogja tisztelni. A terminusról annak idején eleve fogom értesíteni.

Írói munkásságához a legőszintébb elragadtatással gratulálva vagyok készséges híve

Szeged, 1934. augusztus 7.

Szalay József
elnök.

**Dr. Szalay József, a Dugonics
Társaság elnökének levele
Galyasi Miklóshoz**

(Forrás:

Németh László Városi Könyvtár,
Helyismereti gyűjtemény)

„Mivel a Móra-relikviákat is rendezem a városi muzeumban, kérem, sziveskedjen ezt is leírni, hogy eredetiben megőrizhessük a jelzett relikviagyűjteményben.” Ezt a munkát Szalay, a „napsütésben, fõrgetegben kipróbált barát” egészen haláláig, 1937. április 25-ig folytatta.

„A Somogyi-könyvtárban hitvallásunknak tartjuk, a Móra-relikviák összegyűjtését s ennek vezérkari főnöki teendőit Szalay József főkapitány, a Dugonics Társaság elnöke vállalta. Így bibliográfiai és könyvtári szempontból idáig is megtettünk mindent, hogy az örökzöld babérlomboknál is örökösebbé tegyük Móra Ferenc emlékezetét.” – írta a *Délmagyarország* 1936-ban.

Az említett levélben Szalay felkérte a költőt, hogy verseivel vegyen részt a Dugonics Társaság egyik őszi-téli felolvasóülésén. Az 1933. és az 1934. év összevont közgyűléséről a *Délmagyarország* 1935. január 1-jén megjelent cikke tudósított. Az ülésen – Szalay elnökle mellett – számos személyi kérdéssel foglalkoztak, kiemelten az új tagok és a titkár megválasztásával. A közgyűlés „tisztelési taggá” választotta Juhász Gyulát, a rendes tagok között látjuk Buday György, Tettamanti Béla és Baróti Dezső nevét, a vidéki rendes tagok között pedig Galyasi Miklósét és Pákozdy Ferencét is. A Móra Ferenc halálával megüresedett alelnöki széket Sík Sándor foglalta el. Minderről a társaság éves jelentése is részletesen beszámol.

Szalay József halála után egy évvel még egyszer együtt szerepel a két barát, Móra és Szalay neve a felolvasások meghívóján. 1938. október 30-án Vészitsné Móra Panka, Móra Ferenc leánya Szalay Józsefről tartotta székfoglaló előadását a Dugonics Társaság közgyűlésén.

"MOST ÁTRÖPÜLÖK HÁROM NEHÉZ ÉVET"

Galyasi Miklós a 2. világháború 1940–43-as éveiben

Történeiszek általában úgy tartják, hogy a szépirodalomnak nincs forrásértéke. Valóban, még a vallomásos önéletrajzi költészet sem curriculum vitae, mert nem az életút rövid bemutatása. Ellenben ráutaló elemeivel iránytű, hogy a futtában történt adatszerzés helyett célirányos kutatással fejtjük fel annak életrajzi szövetét. Egyik példa erre Galyasi Miklós itt közölt episztolája. Megírása után javította, letisztázására soha nem kerített sort. Erősen laphiányos, fél fedele lemaradt spirálfűzetben, három gyümölcsös ládányi személyi anyagában rejtőzött. 1940 nyárutótól ölel át három évet az ugyancsak itt emlékezetből, nem időrendben feljegyzett szolgálati adataival, rajnévsorral – ennek örvezetőként parancsnoka volt Hajmáskéren. Korábban írt már két ilyen, postára soha nem adott levelet, azok adathiányosan, de megjelentek második posztumusz kötetében. A róla alkotott legendán átlépve mindezek értelmezéséhez rendelkezésünkre áll hagyatéka, '56-os büntetőügyének jegyzőkönyvei és barátjához, Takács Ferenc országgyűlési képviselőhöz írt levelei, továbbá a hadtörténeti szakirodalom.

1940. augusztus 1-jén vonult be gépkocsivezető karpaszományos honvédnek a Magyar Királyi Honvédséghez. A Monarchia hadseregéből átvett megkülönböztető jelzést az 1920-as alaki szabályzat írja le: centi széles, felfelé csúcsosodó szalag, közepén fegyvernemenként más-más színű csíkkal. A legalább érettségizett közlegény viselte zubbonya és köpenye alkarjain, három hónap után előléptetéssel járt, így lett belőle örvezető. Idekerülését jogi doktori címe és műszaki ismerete, gépjárművezetői jogosítványa befolyásolta azon túlmenően, hogy meggyőződéssel vallotta magát magyarnak (erről: *Vásárhelyi Látóhatár* 2015/1-2). A július 9-én született „mozgósítási határozvány” értelmében zsidó gépkocsivezető csak gépkocsizó vonatostályon szolgálhatott, így került a szegedi V. hadtest 127. számú középthez gépkocsizó vonatostályába. A „vonat” hadi fogalom, „személy- vagy anyagszállításra menetoszlopokba rendezett fogatolt [lővontatású], vagy géperőhajtású szállítóeszközök.” A magyar seregek támadó hadműveletei jószerint katonai parádék voltak, a 2. bécsi döntéssel különösebb harci esemény nélkül tért vissza Észak-Erdély, Székelyföld. Feljegyzése szerint Besztercén szeptember 30-án, október 21-én Szászrégenben volt. Abból, hogy ide a magyar katonai egységek éle korábban (szeptember 8-9) megérkezett, következik, hogy nem ütközet-, hanem a zömmel haladó hadtáp-, vagy málhavonatban teljesített szolgálatot, a későbbi adatok is ezt támasztják alá. A hadipropaganda arról nem tájékoztatott, hogy ezekben a többségében román és német ajkú városokban horogkeresztes zászlók takarták a magyart, a besztercei németek előljárója „alkalomhoz illő” fekete egyenruhában, horogkeresztes karszalaggal járt, karlendítéssel köszönt. A Marosvásárhely városnév után csak évszámot írt, a november 26-ig tartó katonai közigazgatás után csapatkivonásokra került sor. A katolikus Wéber Józstól nem mindennapi sors- és közösségvállalás a zsidótörvények árnyékában, hogy Galyasi hazaérkezése után, megelőzve a házasságjoghoz kapcsolt fajvédelmi 1941. XV. törvényt (9. §: zsidó nem

zsidóval házasságra nem léphet), december 30-án felesége lett a szabadságolt katonának.

A Wehrmacht balkáni háborújával, szövetségesként, a 3. magyar hadsereget és a gyorshadtestet Bácskába vezényelték, a szegedi 14. önálló gyalogdandár parancsnokságát áthelyezték Szabadkára. Galyasi újabb behívására az 1941. április 3-i, részleges mozgósítással került sor, mint házassága révén keresztény zsidó, fehér karszalagot kellett viselnie. Magyarország, haderejének revíziós területre történt átcsoportosításával, 11-én kapcsolódott be a már szétesett Jugoszlávia elleni támadásba. 13-án, feljegyzése szerint Madarason volt egységével. A rapid délvidéki hadművelet 18-án fegyverszünettel zárult, 27-én a változatlan alakulatszám mellé tábori posta számát írta fel: 40/68. Május 5-től Baja – Szabadka – Palics térségében volt, innen vezényelték június 24-én egységével Nagykállóba. Két nap múlva mozgósították a Kárpátalján állomásozó Kárpát-csoport gyorshadtestet a hozzárendelt szegediekkel. A német haderő támogatására 30-án bekapcsolódtak a Barbarossa-hadműveletbe, válaszul a máig rejtélyes kassai és rahói bombázásra. Július 1-től az új tábori posta száma 40/62., alakulatszáma ugyanaz. A Tatár-hágón átkelve a hadászatiilag kiürített területen július 6-án a Dnyeszterig, 10-én Kamenec-Podolszkig jutottak el. Erre utal *Levél Pákozdy Ferenchez* című első verses levelének kezdősora is: „Itt a Tiszát Dnyeszternek hívják.” 21-én foglalták el Vinnyicát, ahol hamarosan megépült Hitler legkeletibb főhadiszállása, a Wenwolf. A várost átszelő Déli-Bugon magyarok építettek pontonhidat, a szomszédos umanyi és a nyikolajevi ütközetek (augusztus 1-9. és 10-16), a szovjet Délnyugati Front áttörése után a 2-3000 hadifoglyot magyar katonák őrizték a környék fogolytáborokban. Ha tanú nem is volt, de tudomása kellett legyen arról, hogy a magyarországi „hontalan” zsidók „repatriálása” Galíciába tömeges legyilkolásukhoz vezetett, ami később két magyar és egy szovjet hadbíróági per tárgyat képezte. A dnyepropetrovszk-zaporozsnyei Dnyeper-szakasz védelemében augusztus 30-tól szeptember közepéig vett részt, mikorra a német páncélosok felszámolták a túlpárti ellenállást. Szeptember 18-án, a hadicenzúra okán tartalmát tekintve indifferens tábori postai levelezőlapra köszönte meg szeretett Teréz húga augusztus 17-i elhunytával Takács Ferenc és vásárhelyi Pákozdy Ferenc költő részvétnyilvánítását. A változatlan tábori postaszám mellett a hiteles állománytest száma itt van feltüntetve. Emlékezete csalhatta évekkel később, mert fűzetében, kihallgatási jegyzőkönyveiben is következetesen más szerepel. Az eddigiek alapján megállapítható az is, hogy *Végrendelet. Levél feleségemhez*, Dnyepropetrovszk 1941. című és alcímű második episztoláját szeptember második felében írta, alátámasztja ez a két sor is: „Két sírt hagytam haza rögben: / Apámét, húgomét, rád hagyom”. A leharcolt csapatok egy része november 6-tól került kivonásra és

hazaszállításra, a hadtest többi része német kötelékben harcolt tovább. November 18-án lépett orosz földre, a 26-i dátum mellé csak alakulat-számát írta. December 3-án ismét Vinnyicában van, ekkor írta *Rossz álmotok volt* című versét. A visszaút oka ellátmány- vagy sebesült-szállítás is lehetett. Hitler öt nap múlva „ellátási nehézségek” miatt általános védelemre utasított, parancsát 16-án „fanatikus ellenállásra” módosítva megtiltotta a visszavonulást. A következő, 18-i bejegyzés újfent orosz földre, a Donyecen túli Valujki városára utal, onnan a Don belátható közelségben van. Mára ki nem deríthető, hogy van-e összefüggés a füzetbe írt 1941. december 21-i utolsó, üres dátum és az itt közölt harmadik episztola „S mi mentünk egész a Don vizéig / Állítólag győzedelmesen” sorai között, de a Barbarossa hadművelet év végi lezárásával a még visszamaradt magyar haderő számára is véget értek a harcok. A *Vásárhelyi Reggeli Újság* ekkoriban hírelte a „régiek” felváltását, legtöbbször az új esztendő elején tértek vissza. Róla most sincs pontos adat, de március 19-én már otthonából írt levélben értesítette Takács Ferenc feleségét, hogy a fővárosban tartózkodó férje mikor fogja őt keresni az ő telefonjukon.

Az 1942. évi XIV. törvénycikk 5. § (1) bekezdése kötelezte a hadköteles zsidókat, hogy hadkötelezettségüknek fegyvertelen munkaszolgálatos egységekben három hónap honvédelmi kiegészítő szolgálattal (munkaszolgálat) kell eleget tenni. A többséget hadműveleti övezetbe küldték, a háterszágban maradókat hadosztályok alá rendelt, hadiüzemmel nyilvánítt gyárakban, bányákban vagy útépitésen, erődítési munkán, a mezőgazdaságban dolgoztatták. Galyasi 1942. június közepétől Páhiban (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye), a 105/4 táborig vegyes munkásszázad II. szakaszában, fehér helyett immár sárga karszalaggal megbélyegezve tett eleget a parancsoknak. Saját feljegyzése híján más dokumentumokból kapunk rátekintést erre helyre, ahol a kegyetlenkedés általános módján túl – például „repülőátadás esetén való viselkedés gyakoroltatására futásból álló fegyvelmező gyakorlat” vezénylese – a tartalékos hadnagy táborparancsnok, civilben budapesti kocsmáros és „rendőrségi körökben ismert orgazda”, 1942 októberéig századából 96 embert lövett agyon, legalább 30-at saját maga végzett ki. Galyasi hazaérkezéseére most sincs pontos adat, de november 25-én már disznótorba invitálta Takácsékát apósához, „Wéberék Damjanich utcai kúriájába.” Dr. Jeney Károly hódmezővásárhelyi magyar királyi rendőrtanácsos, kapitány novemberi jelentésében megbízhatatlan zsidónak írja le, mert Takácsal, Pákozdyval, Kovács Imre feltételesen szabadlábon lévő, a városban gyakran felbukkanó (nem helybéli) népi íróval összejár Simonka Sándor görögkeleti kántortanító lakásán irodalmi vitákra, pedig kiutasítási eljárás van ellene, mert állampolgárságát igazolni nem tudja. Ráadásul a tűzifa- és szénkereskedések előtt a tüzelőre váró „néptömeget feltehetően megfigyelési propaganda céljára akarja felhasználni.” A következő esztendő a doni áttörés ellenére júniusig zavartalan, akkor beköltözött hozzájuk sütődéstől Lakó István a Csillag utcából, majd a rádió után elvették tőlük a rémhírterjesztés másik eszközét, a telefont is. Újabb rendelet kötelezte korosztályát háromhavi munkaszolgálatra, a szegedi V. hadtesthez tartozó vásárhelyieknek augusztus 2-án kellett jelentkezni. Búcsúlevele optimista: „egy félóra múlva bevonulok. Na, ne sajnáljanak, nyilván leszerelek még ma.”

Nem így történt, a körülményekről szeptember 17-én a 105/21 táborig vegyes munkásszázad I. szakasz 4. raj parancsnokaként Takácséknak egy illegális levélben számolt be:

GALYASI MIKLÓS A 2. VILÁGHÁBORÚ 1940–43-AS ÉVEIBEN

(Forrás: Németh László Városi Könyvtár, Helyismereti gyűjtemény)

„Végre nyugodtan írhatok (igaz, hogy ne-szólj) levelet, hathét után, amelyet egyik barátom ad majd postára, szabadságra távozván. Éjszaka ½ 2 az óra. Künn pipázik a Bakony, bent füstölök és füstölögök én, ügyeletes őrvezetői rangom teljes pompájában. Körülöttem szuszog, morog, álmában beszél és még egyebet is csinál kétszáz ember – ha már az ember nevet és vele együtt az ember-sorsot ilyen könnyen osztogatják. Mint öreg harcos, az élszakasz parancsnoka vagyok és senki egy rossz szót nem szól hozzám. A tisztjeink áldott rossz emberek, ennél jobbak az altisztek, – csupa vásárhelyi ember. Rengeteget dolgozunk – teljesen fölöslegesen és céltalanul. Reggeltől estig csákányozom a sziklát, vagy talicskázom, vagy mérnöki munkát vállalok (pl. egy sportpálya szintezése, és építése). Vagyok szükség esetén pékmester, tank és írógép műszerész és latrina építője. De ezek mellékfoglalkozások, fő a csákány. A legnehezebb munkám azonban a kivonuló és nyugvóállomány megalkotása, s bár nem voltam soha gyenge matematikus, de kétszáz zsidót megszámlálni és együtt tartani kutyának való passzió. Eddig nem pártoltam a Pro Palesztina mozgalmat, de most lelkes híve lettem, mióta azt hiszem, hogy én maradok az egyetlen vagy a nagyon kevesek közül az egyik itthon, a többit kitelepítjük Cionba. Azt hiszem, magamról és remek környezetemről már eleget posztáltam, s ha még annyit mondok, relatíve egészséges is vagyok, – mindent elmondtam, amit modern középkorunkról [és] a hajmáskéri szellemi elitről burkoltan mondani lehet.”

Mielőtt megérkezett a „kisállomásra”, megírta harmadik episztoláját. Ferenc napján már itthon köszöntötte barátját egy mindent feledni akaró levélben. Kálváriája nem ért véget, de jegyzetünket füzetbe keretezi...

Új levelet írok...

Új levelet írok édes Párom
Még két nap és útban hazafelé
Augusztus szeptember október elmúlt
S a nyár zöldje rőten pereg lefelé.

Kilencven napja csúfolják az embert
Bennem és kétszázad magamban
Most átröpülök három nehéz évet
Emlékezetben és gondolatban.

Úgy kezdődött, hogy háborúba hívtak
Feszült a vállamon puskaszíj
Haragudnom kellett más anya fiaira
S száz parancs süvöltött mint az íjj.

Mentem, mint a többi fáradtan, porosan
Sok könnyes sírás és kevés derű.
Fáztam, éheztem, roskadoztam
S a Bugtól jobbra csípett a tetű.

A Dnyeszter vizén ezer hulla úszkált
Fölpuffadt hassal véresen
S mi mentünk egész a Don vizéig
Állítólag győzedelmesen.

Egyik helyt emberkéz állt ki a földből
S kósza eb lelt rajta ebvacsorát
A beleinket szaggatta az éhség
S irigyeltük a kóbor kutyát.

Máshol kifosztott otthonokat láttam
Az asztalon feldőlt egy parfümös üveg.
Ott szerettek tegnap és egy asszony teste
Lázban, bíborban, csókban remegett.

Üres bölcső, széjjeltépett paplan
S tollfelhő szállott szerte a szobán.
Tán Csajkovszkij lelke zokogott tegnap
Az összetört mesterzongorán.

Így ment egy évig télben és sárban
Te tudod, hazug hírt nem verek
S a bevonuló győztes csapat láttán
Apja holttesténél tapsolt egy gyerek.

Azt is tudod, hogy puszkám ki nem lőttem.
Ember miattam nem pusztult soha.
Üres fegyverrel álltam a vártán
És sok üggyel-bajjal így értünk haza.

Úgy látszik, hogy nem is voltam méltó
Hogy fegyverrel védjem a hazát
Újabb parancs jött s így került karomra
Sárga szalag s vállamra lapát.

A szalag nehéz volt, a csákány könnyű
S a bánásmód embertelen
De állottam itten is a harcot
S az óráról azt hittem végtelen.

Íme; ennek is vége van egyszer
S újra hazaindul a vonat
Várjál párom a kisállomásnál
Szeress nagyon s ne kérdezz sokat.

Aztán vigyél ki a gyümölcsösbe
Az almák, a méhek, a pulik közé
Csak embert nem lássak édes Párom
Mert csömöröm van most és örökké.

Fürössz meg húséges lelked fürdőjében
S ketten együtt nézzük október egét
Mert sok volt az emberből hidd el sok volt
Míg lekopik rólam vér, könny és szemét.

[Hajmáskér, 1943. október végén]

EGY MEMOÁR KIADÁSÁNAK TÖRTÉNETE

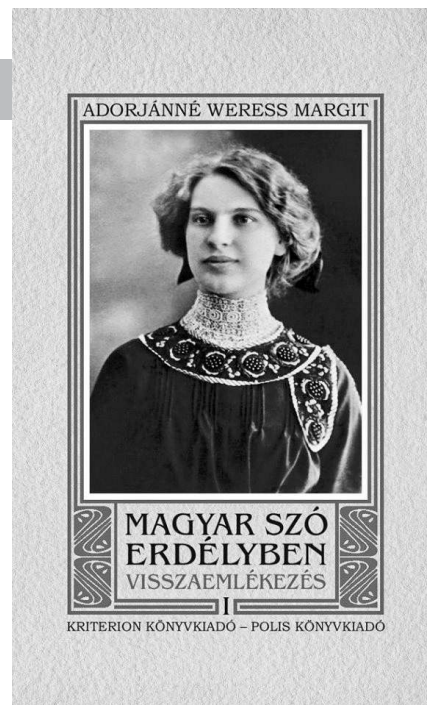
2010-ben Imre Lajos, kedves földim, idős grafikus barátom segítséget kért tőlem egy, a szívéhez nagyon közel álló könyv megjelentetéséhez, melyet az ő metszetei illusztrálnak¹ (*Áprily tanár úr*). Ebben a kötetben Áprily Lajosra, nem mint a költőre, hanem inkább a tanárra emlékeztek pályatársai, tanítványai. Imre Lajos közel két évtizedet áldozott a könyv anyagának összegyűjtésére. Vajon mi indíthatta egy ilyen visszaemlékezés-kötet összeállítására? Miért érdekelt, hogy hogyan találkozott Áprily személyiségében a szárnyaló, alkotó költő és a fegyelmezett tanár alakja? Talán válaszokat keresett a saját szabad művész egyéniségének és a szigorú szabályok, kötöttségek között gyakorolt mérnöki hivatásának ellentétpárjával kapcsolatban is. De érdeklődésében családi indíttatás is szerepet játszhatott. Az Imre család tagjai Hódmezővásárhely, Debrecen, de Kolozsvár kultúrtörténetének is jól ismert, jelentős személyiségei voltak. Felmenői között egyetemi tanárok, nyelvészek, irodalomtörténészek, teológusok, orvosok találhatók. Csak érdekességként említem, hogy rokon szálak fedezhetők fel közte és a Reményik család között, így Áprily legkedvesebb költő barátjával, Reményik Sándorral is. (Gondoljunk csak Reményik szerelmére, Imre Ilonkára, vagy Sárka húgának a férjére, Imre Kálmánra.) Beszélgetéseink közben megragadta figyelmemet az a kijelentése, hogy az Áprily-könyv szerkesztőjével, D. Fenyő Györggyel együtt, kevés – a költővel kapcsolatos – nagyenyedi visszaemlékezést találtak az anyaggyűjtés során. Eszembe jutott feleségem egyik tordai születésű nagynénje, a családi legendáriumunkban kiváló pedagógusként számon tartott Ótordai Weress Margit, aki pont a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban kezdte tanári pályáját. Abban a tanári karban, amelynek tagja volt akkor, már egy évtizede Áprily (Jékely) Lajos is...

Néhány évvel korábban kezembe került, és szerencsére bele is lapoztam egy, a Weress család féltett szellemi kincsei között őrzött írásos emléke. Ez egy több kötetes memoár, melyet Weress Margit írt, aki erdélyi magyarként és magyar irodalom szakos tanárként tanúja volt a XX. század első felének történelemformáló eseményeinek, és szeretett hivatása folytán részese, de egyben alakítója is volt a határon túli felekezeti magyar oktatás nemzetmentő küldetésének. Újra elővettem a köteteket, és olvasva a sorokat hamar rájöttem, hogy a leírtak hiteles kordokumentumok, és nem csak a család számára hordoznak fontos üzeneteket. A visszaemlékezések jelentős részében ír arról az életre szóló baráti viszonyról, mely a kortárs erdélyi írók közül Áprily Lajoshoz és Reményik Sándorhoz fűzte.

Kigyűjtve az Áprily családdal kapcsolatos részleteket, magam is meglepődtem azon, hogy milyen terjedelmes és értékes anyagot rejt magában ez a memoár. Az Áprily tanár úrról szóló könyv szerkesztőjének segítségével, leszűkítve a költő-barátra vonatkozó visszaemlékezéseket egy fejezetbe, a kiadás előtt álló könyv után küldtük Weress Margitnak, a fiatal kezdő tanárnőnek nagyenyedi emlékeit a nyomdába. Sajnos elkésve. A fejezet már nem kerülhetett bele a nyomtatás alatt álló kötetbe...

Nem keseredtem el, hisz tulajdonképpen Imre Lajos felkérésével elindított azon az úton, ami a Trianon utáni erdélyi irodalom felfedezéséhez vezetett. Mindenekelőtt neki láttam a visszaemlékezés-kötetekben leírtak, és egyben az azt leíró tanárnő hitelesítéséhez. Ebben nagy segítségemre voltak Weress Margit levelei, melyeket Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeum és Kolozsváron az EMKE levéltára őriz az Áprily és Reményik hagyaték részeként, de a korabeli sajtóhírek, a történelmi események kronológiája, a visszaemlékezésekben név szerint említett kortársak és a helyszínek beazonosítása, az iskolai értesítők, évkönyvek, a költő barátok ismert életrajzi adatai mind-mind ezt a célt segítették.

Az évek óta tartó kutatásnak köszönhetően, amivel Weress Margit nyomát keresve a két világháború közötti erdélyi irodalommal ismerkedtem, nagyon sokat gazdagodtam lélekben, tudásban.

A memoár alapján 2018-ban Kolozsvár megjelent első kötet borítója, melyen Weress Margit 1914-ben készült portréja látható. A könyv bevezetőjét a kézirat gondozója, Berényi Károly írta. Ebből való az itt következő részlet.

Mára már egyértelművé vált számomra, hogy a memoár elkerülhetetlen szubjektivitásán túl, nagyon sok objektív kultúrtörténeti értéket hordoz és hozzájárulhat a kollektív, nemzeti emlékezetünk gazdagításához is. Nemhogy egy fejezetnyi, de egy kisebb kötet megírásához elegendő visszaemlékezés szól a tanárnőnek az Áprily Lajoshoz és családjához fűződő kapcsolatáról. Weress Margit leírt emlékeiből újraserkesztve és jegyzetekkel ellátva, egy csokorra valót eljuttattam a kolozsvári *Szabadság* napilaphoz, melynek hasábjain folytatásokban közlésre is kerültek azok 2011-ben.² Nem titkolt célom az volt a publikációval, hogy hátha találok még emlékezőket, tanúkat, akik hallottak Weress Margitról, vagy netán ismerték őt. És ennek a közlésnek köszönhetően valóban fontos, segítő és baráti munkakapcsolatokra tettem szert, reményeim beigazolódtak. Többek között a visszaemlékezések megjelenését segítő publicista, szerkesztőnek, Tibori Szabó Zoltánnak és a Kriterion Kiadó igazgatójának, H. Szabó Gyula közírónak inspiráló bátorítását, Hantz Lám Irén írónőnek és Dávid Gyula irodalomtörténésznek a kutatásban segítő gyakorlati tanácsait, a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanárainak elkötelezett baráti támogatását jelentette számomra ez az első megjelenés. Hantz Lám Irén egyengette utam a Petőfi Irodalmi Múzeumba.

Váratlan és kedves felfedezést jelentett, hogy a neves kolozsvári irodalomtörténész professzor, Dávid Gyula is tanítványa volt Weress Margit tanárnőnek, a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban.³ A Bethlen Kollégium magyar irodalom szakos nyugalmazott igazgatója, az enyedi „Áprily estek” közismert szervezője, és az Áprily emlékek mai ápolója, Józsa Miklós, valamint a Kollégium jelenlegi tanárai közül, az irodalomszerető Dvoracsek Ágoston. Azon túl, hogy megajándékoztak barátságukkal, elültették az érdeklődés magvait diákjaik között is. Együttműködésünk eredményeként tudományos diákköri dolgozat született Weress Margit életéről, és egy újabb publikáció a kolozsvári közművelődési folyóiratban, a *Művelődés*-ben.⁴ Ezek az első közlések Weress Margit visszaemlékezései, levelezése felkeltették a fiatal irodalomkutatók figyelmét is. Ennek köszönhetően egymást segítő, levelező, adatközlő munkakapcsolat alakult ki Liktör Katalin szerkesztő irodalmárral és Széman Emese Rózsával, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Hungarológia szakos PhD hallgatójával. Visszatérve a memoárra, Weress Margitnak a másik költő baráttal kapcsolatos emlékei – ha egyáltalán ezt rangsorolni lehet – talán még érdekesebbek... Feleségem családjában szájhagyomány útján terjedt a meg nem erősített, de nem is cáfolt feltételezés, hogy Weress Margit gyengéd érzelmeket táplált a kortárs költő, Reményik Sándor személye iránt, rajongása már-már szerelem volt... És a kérdésre, hogy a visszahúzó, magányos költő mindegyre hogyan reagált, a tanárnő érzelmei viszonzásra találtak-e? Válaszokat olvashatunk a visszaemlékezés-kötetekben.

Reményik Sándor magánéletébe szerénysége és betegsége miatt nem sok bepillantást engedett családjá, szűkebb baráti köre, de maga a költő sem. A halálát követő hosszú évtizedek sem voltak még elegendőek egy hiteles kép kialakításához, mely alapján Reményiket, a magánembert is megismerhetnénk. A költő sokáig elhallgatott élete és életműve csak lassan tárulhat a maga teljességében a közvélemény elé. „Az erdélyi költő”, ahogy Németh László⁵ és Babits Mihály⁶ is nevezte Reményiket, a magyar irodalom- és kultúrtörténetben az őt megillető helyre, csak az utóbbi években kerülhetett, elsősorban Dávid Gyula, Kántor Lajos és Pomogáts Béla kolozsvári irodalomtörténészek kutató és elemző munkájának köszönhetően. Az *Összes versek*⁷ immár a kötetben meg nem jelentekkel teljessé tett kiadása, irodalmi tárgyú írásainak kötetbe foglalása (*Kézszerítés*)⁸, a napjainkban előkerülő dokumentumok, levelezések feldolgozása még mindig tartogat meglepetéseket, újdonságokat a költő életútjával kapcsolatban. Ahogy a volt egyetemi diák-, majd alkotótársal, Olosz Lajossal folytatott levelezésének kiadása, unokája Olosz Klára szerkesztésében (2005), vagy a jó baráttal, Lám Bélával folytatott levélváltások megjelentetése is, leánya Hantz Lám Irén szerkesztésében (2005), további hiteles adatokat szolgáltatott. Utóbbi író szerkesztésében jelent meg az eddigi legteljesebb összeállítás Reményik Sándor életéről *A lámpagyújtogató* címen (2007). Ezekben a kötetekben még nem történt említés Weress Margitról... 2014-ben a két világháború közötti erdélyi magyar líra két legjelentősebb költőjének és lelki társának, Áprily Lajosnak és Reményik Sándornak baráti levelezését dolgozta fel és szerkesztette egy kötetbe Liktör Katalin irodalmár.⁹ A sajtó alá rendezett levelekben többször feltűnik kedves közös ismerősként Weress Margit neve... De ki is volt Weress Margit? A három generációval előttünk járó Margit nénivel, akit nagy tisztelet övezett családján belül, életének utolsó éveiben találkozhattam, de színes tanáregyéniségét, gazdag életútját csak halála után évtizedekkel ismerhettem meg az emlékirataiból...

Weress Margit 1894-ben Tordán született, a Főtér 41. számú, timpanonos, szép polgári házában. A Weress-ház 1842-ben épült. Az emeleti, 7 szobás lakásban lakott a Weress család több generációja közel 100 éven keresztül. A ház a II. világháborúban, a Tordai-csata harcái következtében, 1944 szeptemberében megsemmisült, a Főtér szomszédos két házával együtt. Annak az Ó-tordai Weress családnak a tagjaként látta meg a napvilágot, amely család nemességét II. Rákóczi György fejedelemtől kapta 1658-ban, és Torda nevezetesebb családjai között tartotta számon őket később Orbán Balázs is.¹⁰ Torda-Aranyos Vármegyének és Torda városának több előjárója került ki a családból az elmúlt századokban. Csak a példa kedvéért néhányan közülük: Weress József a város főjegyzője, a vármegye országgyűlési képviselője volt az 1830-as években; fia, ifjú Weress József honvédtisztként vett részt az 1848/49-es szabadságharcban, majd Tordának szintén főjegyzője lett. Weress Dénes Torda-Aranyos Vármegye alispánjaként az 1870-es években vendégül látta Jókai Mórt, az ünnepelt író is, amikor Torockóra igyekezett az *Egy az Isten* című regényét helyszínelni.¹¹

Testvére Weress Ferenc megyei főállatorvos is köztiszteletben álló, megbecsült polgára volt a századforduló Tordájának. Ő volt Weress Margit édesapja. Önéletrajzi írásában a szeretve tisztelt „Apa.” Édesanyja a szegedi születésű Jeney Adrienne, a „Mama.” Testvérei Weress Ákos és Weress Jolán. Weress Margit az egy évvel fiatalabb Ákos öccsével együtt nőtt fel, de viszonylag hamar elszakadtak egymástól, mert a fiatal ember érettségi vizsgája után Budapesten, a Műegyetemen kezdte meg tanulmányait. Innen sorozták be a Monarchia honvédei közé és részt vett a Nagy Háborúban, az olasz és orosz frontot végigharcolva¹². A háború után lemondva frissen kapott román állampolgárságáról 1920-ban végleg Magyarországra, Budapestre költözött egyetemi tanulmányait befejezni. Erdélybe egy ideig nem is térhetett vissza.

A jelentős zenei műveltségre szert tett Weress Ákos feleségem keresztapja volt, és tőle is maradt a hódmezővásárhelyi rokokokra egy értékes szellemi örökség. Egy „*Kívánságos Könyv*”, melyben 25 év alatt a kor kiváló írói, zeneművészei, államférfijai írták be három kívánságukat. Fellapozva, 250 oldalon olvashatók többek között Reményik Sándor, Áprily Lajos, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Tamási Áron, Ignátz Rózsa, Teleki Pál, Kratochvil Károly saját kezű bejegyzései.¹³

Weress Margit 15 évvel fiatalabb húga, Jolán 1930-ban költözött férjével és elsőszülött gyermekével Magyarországra, ahol bekapcsolódva a progresszív szellemi mozgalmakba, a magyar leánypfőiskolák úttörőjévé vált.¹⁴ Erdélyi folyóiratok (*Ellenzék, Pásztortűz, Aranyosvidék*) magyarországi tudósítójaként írt cikkeket, de publikált a magyar népművelők folyóiratában, a *Magyar Lélek*ben is, könyvei jelentek meg. Három leánya közül a legidősebb (az elsőszülött) Gabriella, agrármérnök-tanárnő az én Gabi feleségem édesanyja.¹⁵

De térjünk vissza Weress Margit életútjához. Közel 30 éves, gazdag tanári pályáján erdélyi református tanítónőképző intézetekben oktatta a leendő felekezeti magyar tanítókat. Európai műveltségű, de nemzeti elkötelezettségű, erdélyi magyar pedagógusként rajongott a tanításért, diákjaiért, a kortárs erdélyi magyar irodalomért.

Verseket maga is írt, álnéven publikált, és főleg előadott különböző irodalmi esteken.

ÚJ TÍPUSÚ LEÍRÁS ÉS KRONOTOPOSZ elméleti kategóriák a műelemzés szolgálatában

– Hangos gondolkodás példaállítással, mindenekelőtt Hajnóczy Péter prózavilágából –

„Tér és Idő keresztjén
vagyunk mi kifeszítve,
emberek”

(Pilinszky János)

Kezdeném az új típusú leírásról fogalmazandó mondandómat egy engem jó néhány év óta foglalkoztató dilemmával, amely a *kronotoposz* népszerű, jóval korábban bevezetett, de új s új funkciókban megéledő fogalmát illeti.

Kronotoposzról akkor beszélünk (egy munka-meghatározás!), amikor a szövegvilág külső paramétereiként jelentkező tér- és időviszonyok megkerülhetetlenül összefonódnak a szereplők életvilágával, személyiségstruktúrájával, sorsával s az adott szituációval. Ha nem háttérrel, paravánokkal és dekorációkkal csupán, hanem szerves részeként az elbeszélésnek. S akkor ez a típusú tér-idő egybeolvasottság és termékeny összeszővöttség – ahogy a hozzá tartozó, rá értett fogalom is – az irodalmi alkotások születésének nem a legkezdetektől volna jelen, hanem valahol a modernizmus egészen érett, kései időszakában bukkan fel.

A fentieket problematizálva, és feltöltekezve Jókai Mór, Tolsztoj, Thomas Mann vagy Solohov óriási leírásaival (mert a *kronotoposz* és az új típusú leírás kérdéskörei egybefonódnak), felvetődik bennem, hogy létezhet-e valaha egymástól külön-külön szakítva a Tér és az Idő? S ha feltételeznénk is ezt: e két szubsztancia elválasztottságát a szerzői intenció vagy írói gyakorlat részéről – nem bizonyos-e, hogy a befogadói tudat önkéntelenül együvé kapcsolja e két kategóriát? És nem volt-e ennek a *kronotoposznak* mindig is a „szolgálóleánya” a leírás? Mely mostani témánk. S a „régiszerű” leírás nem volt-e az?

Hallgassunk meg problémafelvetésként és provokációként egy rövid részletet egy – minden bizonnyal – „régiszerű” leírásból! A Goriot apóból idézem a Vauquer-ház utcára néző frontjának lefestését:

A homlokzat mentén, a ház és a kertecske közt, ölnyi széles, vályúszerű kavicsos sáv húzódik, előtte pedig homokkal felhintett út, amelyet nagy kék és fehér fajanszvázákba ültetett muskátlik, leanderbokrok és gránátalmafaágak szegélyeznek. Az útra nyíló kis kapu fölött cégtábla látható az alábbi felírással: VAUQUER-HÁZ. És alatta: Polgári penzió mindkét nem és egyebek számára. Nappal a lármás csengővel felszerelt rácskapun át a kis köves járda végén, az utcával szemközi kőfalon, festett zöld márvány oszlopsor látszik, egy kerületbeli piktor műve. A festmény hamis távlatú mélységében Ámort ábrázoló szobor.

Az idézet tartalmazta mikro-részletességű, pozitivistá aprólékosságú leírás szándéka szerint a legalaposabb feltárást és értékelést célozza, eredményességét tekintve azonban talán a túlon túl közlő nézett tv-képernyőhöz volna hasonlítható: atomjaira hullik a látvány. De ez sem teljesen helytálló. Mert ha veszem a fáradságot, és rákényszerítem magam, hogy igenis figyeljek a képleírásra, hajoljak közel, és próbáljam látni, amit szavai által az író elem tár, présel, szuggerral – élni kezdhet mégis az atomizált, porózus kép, és, igenis: sorsképpé válhat, *kronotoposszá*: a Vauquer-panzió sívár, magányos életeit keretezi, háttérzei. *Intralingvális* fordítás ez is valamiképp:

birtokba veszem a magam számára a leírt látványt, megértésbe fordítom, szóból képbe helyezem át, elidőzöm felette, s attól kezdve ott vagyok én magam is. Egy terjedelmes Balzac- vagy Jókai-leírás türelmes abszolválása (mára némi) önuralmat igényel az olvasótól, de jutalommal is kecsegtet. Mindez azonban már a befogadás-esztétika területe, ahol az olvasó – képzelete, szellemi tevékenysége révén – *co-auctor*rá válhat. A regény, amint írja önmagát. Az olvasó, aki maga teremti meg, hozza létre a művet.

Ugyanakkor: mennyivel metaforizáltabb és nagyobb ívű a Prousttól vett következő leíró részlet – az ismert, de gyakorta csak felületesen elolvasott *madeleine-epizód* szövegkörnyezete: új típusú leírás a javából, a szövegfigyelem itt nem csak dekódolásra készítő szellemi munka, de megrendítő élménnyel, a felismerés és megértés örömeivel szolgál: komplex képek árnyjátékával.

"város és kertek így szálltak fel az én csésze teámból."

Így történt, hogy sokáig, ahányszor éjszaka felébredtem és Combray-ra emlékeztem, mindig egy fényes falsíkot láttam, csupa gomolygó árnyék között, mint mikor a bengálitűz vagy a villamos fényoszlop egy épületnek csak egy-egy szárnyát világítja meg s emeli ki, míg a többi homályban marad: lenn, a széles alapnál a kis szalon, az ebédlő, a sötét fasor kezdete, amelyen át majd Swann úr, az én esti szomorúságaim akaratlan szerzője érkezik, a bejáró, ahonnan az első lépcsőfok felé megyek, aztán maga ez a lépcső, amelyen oly nehéz volt felvándorognom, s amely e szabálytalan piramisnak keskeny törzsét alkotta; s fenn, a piramis tetején, a hálószobám, az üvegajtós kis folyosóval, ahová anyám fog benyitni; egyszóval, mindig ugyanaz a látvány, ugyanabban az órában, elszigetelve mindattól, ami körötte lehetett, egymagában válna ki a homályos háttérből, csak a legszükségesebb díszlet (mint aminőt régi színművek elején látunk felrajzolva, vidéki előadások számára), az én vetkőzésem drámájához; mint hogyha az egész Combray csak e két emeletből állott volna egy vékonyka lépcsővel összekötve, s mint hogyha ott örökké este hét óra lett volna. Igaz, hogy ha megkérdeznék, nyugodtan felelhettem volna, hogy más is volt Combray-ban, s hogy Combray más órákban is létezett. De mivel ezt már a szándékos emlékezet, az értelem emlékezete juttatta volna eszembe, s mivel ennek az értesülési semmit sem őriznek meg a múltból, erre a maradék Combray-ra nem is lett volna kedvem emlékezni. Tulajdonképp az én számomra mindez már egészen halott volt.

Halott örökre? Lehetséges.

Vajon valóban így emlékezik az ember? Így merülnek fel eltűntnek hitt képek a tudatmélyből? Olvassa mindenki végig Proust most épp csak megközelített híres szövegbeállítását...!

Lépünk radikálisan tovább, Hajnóczy-szövegpéldáinkhoz juttatván magunkat!

A sokarcú, sokszerű feladatot magára öltő leírás rég kilépett *passzív státuszából*. Hajnóczy kísérletező prózáját vizsgálva úgy látni, a sokféleség mezét magára öltve, a leírás már-már a narráció szerepét is képes átvenni. Új idő- és térélmény megjelenítésére alkalmas kifejezőmód ez, s mind kiterjedésében, mind stílusában, az *architextushoz* való alkalmazkodásában, önálló, a szövegből magát kinövesztő emblematikusságában különleges attrakciókra képes: bevon a szövegbe, vagy szándékosan megriaszít, és idegenségével, zárványszerűségével eltávolít, töprengésre készítetve. *Buddha végtelen álma* egy cím nélküli hagyatéki hosszúsűzövegben; *La Despedida* vörös kősziklájá; *A halott perzsa város*; *A véradó plakátja*; *A szertartás hét fotója*; a filmes kísérletszövegek szerzői utasításai; „*Brasch Izidor cipőkanala és a lebegő orgonagyökér*”, ill. utóbbi hült helye, nyoma egy hagyatéki füzetben... E változatos terjedelmű, funkciójú és beágyazottságú leírások nem egyszer mintegy az „*idő dimenzióját teszik láthatóvá*”. Nem ritka az *ekphraszisz*, a *hüpotüposzisz* és az *applikáció* sem, sőt a képzőművészeti műfajok rokonságvonásaival is számolnunk kell (*koncept art*, *minimal art*, *performansz-leírás*, *combine painting*, *kollázs*, *szöveg-relief* etc.).

Hajnóczy Péter prózájával legjobb 17 évesen találkozni – mondom most, évtizedekkel idősebben. A *Márai-novellákat*, a *Perzsiát*, de még a *Jézus menyasszonyát* is a legfelforgatóbb erejű először ifjúkorban birtokba venni (hogy azután fűgaszerű mozgásban, ciklikusan térjünk vissza hozzájuk újra és újra, olvasási technikáinkkal az életmű körkörös vonulatát, elbeszélés-szerkezetét utánozva). Olyan könyveket vesz itt kezébe az olvasó, melyek a történet szintjén lekötik, a mondanó szintjén kathartikusan megragadják a legkülönbözőbb műveltségbeli rétegből érkező befogadókat is. Az ingyencnek viszont szövegtani csemegét szolgáltatnak. Nos, a *Mandragórára*, az *M-re*, *A parancsra* vagy a drámakísérletekre már nem mondanám, hogy 17 éves kori olvasmányok. Fokozhatatlan szövegszintű bonyolultságuk, vágásaik, tördeltségük türelmet, nagy előolvasottságot igényel – különben elbizonytalanít, elidegenít.

Kézbevehetően kicsiny, pár hét alatt végigolvasható életmű, annál nagyobb etikai–gondolati súlyokkal; az intellektuális kaland, a rejtvényfejtés örömeivel kecsegtet. Csak biztatni akarok!

„A bőrt leveszem róla...”

Szkárosi Endre emlékeztet a *Beszélgetések Hajnóczy Péterrel* című riportkötetben, hogy 1986-ban induló *Új Hölgyfutárjának* első (0/1-es) száma címét Hajnóczy kisregényéből, a *Jézus menyasszonyából* vette. Ezzel a mondatával szerepel Hajnóczy a folyóirat szerzői névsorában. „*A bőrt leveszem róla*” – olvasható az „*Egy ember preparálása*” című fejezetben, ahol a hivatásos fehér vadászok vagy a vadászenedélyt vásárolt külföldiek által kilőtt példányok szakszerű preparálásáról hallgatunk egy magnetofonkazettát. A főhős (a fiú) mutatja e kazettát vigasztaló értelmezésül újsütetű kedvesének, akinek nővérét épp az imént iktatta ki egy véletlen dum-dum golyó. A folyóiratmóttóvá vált idézet Hajnóczy Péter munkamódszerének summázata. Szkárosi Endre azt mondja: rá „paradigmatikus érvénnyel” hatott e kifejezés. Hajnóczy egy radikális írói gesztussal „leveszi a bőrt” minden ábrázolt tárgyról, így saját magáról is. „*Maradnak a hús, vér, az idegek...*” (Ingmar Bergman a *Suttogások, sikolyok* című film forgatókönyvének kommentárjaiban arról ír, hogy filmjének háttérszíne a bíbor és a húsvörös árnyalataiból áll össze majd, mivel ő az emberi lelket valami effélének, a bőrtől, kötőszövetektől, védőhártyáktól megfosztott eleven, vérző húsnak képzelet).

**DR. CSERJÉS KATALIN,
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM DOCENSE**

Petri György *selyembivalynak* szólítja búcsúversében Hajnóczyt, Mészöly Miklós *ködlovagnak* nevezi sirbeszédében.

Mi most azzal szeretnénk emlékének és élő írásművészetének adózni, hogy választott témánkhoz, az *új típusú leírás* és *kronotoposzhoz* tőle keressünk néhány, egészen különböző szöveg-példát.

Ki ne ismerné Brasch Izidor cipőkanalát?

Szóljunk erről a sokat látott tárgyról először. Biztosak lehetünk felőle, hogy túlél mindnyájunkat...

A leghétköznapibb valóság, a mindennapi tárgyak is feltöltek az abszurdal. A *Perzsia* szobáját a férfi rémlátásai népesítik be. Brasch Izidor cipőkanala az egyetlen érdeklődésre számot tartható tárgy (a valóságos világból), nem véletlen, hogy a férfi tekintete erre esik. *A sebként szétnyíló én önmagát saját pusztuló állapotából értelmezi: ebben a rendszerben minden az irracionálisba fut (...) nincsen, megszűnt a műben a külső, bár az ánderengő epikus mozzanatok szűkítik a parttalanságot.*¹

A férfi kallódik, veszteget saját idejében. Hárompolcos állványán a kéziratok, számlák közt cipőkanál hever használatlanul, régóta immár „zárványként”, akár egy őskövélet, egykedvűen. Ki tudja, mikor esett rá utoljára tekintet. A mostani szorongató tétlenség kell ahhoz, hogy elővevődjék és megszemlélődjék ez a maga módján páratlan darab, melynek fémből készült, domború hasán a felirat:

*Brasch Izidor
Budapest
Király-utca 53.*

Hogy hitelesen közvetíthesse a narrátor, mi van a cipőkanál oldalába karcolva, naturalisztikus részletességű fotó-leírást alkalmaz (egy bizzar *ekphraszisz*).

A cipőkanál leírása nem öncélú írói bravúr. Tárgyas megképzése által emblematikus objekté válik.

A cipőkanál formája, funkcióhoz illesztettsége: ideális. Tökéletes *talált tárgy*, eszményi felirattal. Türelmi alkotóját és használóját. (Korát, eredetét is megtudjuk: száztíz éves lehet, s anyai nagyanyjától maradt a férfira.) Nem magától értetődő, hogy egy használati tárgyon írás legyen; hogy készítőjének neve, címe feltüntetődjék rajta. (Amikor Marcel Duchamp 1917-ben egy nagyáruházban vécécészét /piszoárt/ vásárol, és a gyártó cég tulajdonosának neve alatt /azaz álnéven/ megkísérli azt bejuttatni a múzeumba, kettős jelentésű címet

is adva neki /¹„Spring”/: tavasz; forrás² – e gesztusával több dologra utal³. A cégtulajdonos neve nem azonos az elkészítő nevével; nincs is „elkészítő”; az „elkészítő” egy gép stb. R. Mutt mint a művészi produktum létrehozója – abszurdum; a kísérlet mégis megtörtént, ha a zsüri visszautasította is a *ready-made* kiállítását.) R. Mutt nem alkotója a cége által gyártott vécékagylónak, ellenben Brasch Izidor maga készítette a kiváló cipőkanalat, mely így – önmagát reklámozza. Más lenne a helyzet – nem így van-e? –, ha a praktikus tárgyat névtelen mester hozta volna létre, művével Brasch úr remekbe szabott cipőt reklámozandó. Brasch Izidor, ha a kanalat készítette ő, és nem a cipőket, úgy lehet, más apró fém használati tárgyakat is gyártott, ugyanilyen mesteri módon. A felirat bármily szuggesztív és patinás – rejtelmes is, nem árul el mindent (szinte semmit!) készítőjéről. Leválik anya-tárgyáról, és külön életet kezd élni. Íme, átkerül az üres, fehér papírra; inkább, mint az általa jelölt tárgy...

Maradjunk még *A halál kilovagolt Perzsiából* című kisregénynél. Ha kétségünk volna Hajnóczy rémképeinek festői-, illetve filmes indítását illetően, hallgassuk a Perzsia utolsó előtti, tizenhatodik leírásának instrukcióját:

„Ezután egy bolyhos, fehér takarón szerető párt látott a férfi. Az aktust egy operatőr gondosan filmezte.

A kíméletlen jelenet a *Last train* című kései monodrámá brutálitását előlegzi. A műanyag almacsutka, ez a pregnáns giccs-darab, trafikok kedvelt tárgya (de miért a Hajnóczyé?) szerepel a szövegbelső Krisztina-történetben is. A talált tárgy (viszolyogtató konzum-termék) révén a *betét-történet*nek minősített rémkép kapcsolatot létesít az elbeszélés két szintje közt, mint teszi azt majd a perzsa város látomása, melyre, a címet követően most másodízben, hamarosan sor kerül. A főtörténet tartalmazza az emlékként megképződő belső sztorit, de a férfi szövegében a jogászlanyszerelmen túl más epizódok is ékelődnek, amint a Krisztina-mesébe ugyancsak. A rémképek pedig a férfinél tartoznak ugyan, de a felidézett, mikro-történetek lyuggatta belső sztoriba is benyomulnak; avagy: megfordítva. Átjárók, alagutak keletkeznek ezáltal a szövegben: oly labirintus jön létre, mely talán a knósszoszi palota romjaival⁴ volna modellezhető. Több emelet mélységbe-magasságba nyit a síkszerkezetből. Olyan kezdemény képződésének vagyunk tanúi, melynek csíráját már a tizenhetedik képben tetten érni véljük: rémlátások és (szöveg)valóság közt megszűnni látszik a határ. Áthágás, *transzgresszió* valósul meg a szövegvilágok közt, s úgy vélem, e szövegépítmény tovább cizellálódna, ha az írásmű nem járna immár a vége felé. Mintha a textus alkotója új strukturálási eljárást fedezett volna fel; épp csak ízlelné, ebben az írásban már nincs módja rá –, talán másutt (a *Jézus menyasszonyában*) folytatja majd. Így *A vese-szörp* furcsa kijelentése (négy ízben hangzik fel, némileg módosult formában az alig három lapos írásban): *Nem veszel részt álmaidban* -- cáfolódni látszik. S íme, a tizenhetedik rémképben már a szó szoros értelmében, teljes sorsával benne van a férfi. Erről a tizenhetedik álomról szándékszmög meg írni.

A kisregény címadó képe tűnik fel az utolsó imaginációban, írnám önkénytelenül, de ez nem volna pontos. A címet adó szuggesztív kijelentés *sehol sem* jelenik meg a szövegben, magyarázatot se kapunk rá: a lovagoló halál⁵... Hová tart az utas, miután kilovagolt eddigi tartózkodási helyéről? Szörényi László kesernyésen szellemes válasza, Mozgó Világ-beli tanulmánya végén: *A Halál kilovagolt Perzsiából – és megérkezett Budapestre*.⁶ Az ígért lovas helyett a halott perzsa város festődik elénk. A férfi, akár a *Pókfónál* festője, belép saját álmába,

és ott hal meg. Végül belevész a képzelete alkotta gyilkos labirintusba. Kilép a történetből, és átgázol a gondolat konstruált vízióvilágba. Egyik teremtett világból egy másikba; mind mélyebbre a virtuális terekbe.

Végül a halott várost látta. Nemcsak látta: de ott bolyongott a mustársárga házak, félig és teljesen összeomlott házak labirintusában; Á.-t, a feleségét kereste. A menedéket nyújtó szoba, az íróasztal, az óra, a rejtett és el nem rejtett üvegek szintén eltűntek, érezte, mindörökre. Egy percig felülnézetből látta a várost, az előtérben köcsipkés mellvéd, árkádok, aztán ismét a mellvéd köcsipkéi félkörben határolnak egy bástyát, amelyet alulról lépcsőkkel lehetett megközelíteni, itt a lépcső által megtört téglalap alakú térség következik, erről ismét lépcső vezet fel a bástyára.

A szavak és a dolgok. Bármily alapos Hajnóczy a kép leírásában, s bármennyire szolgálatkészség a mi figyelmünk: ahány olvasó, annyiféleképp állítja helyre magában a perzsa város sárga tájait. Hogy aztán *A herceg* szövegébe applikált halvány fotón (*önixből épült lakatlan erőd*; csalódottan? miért is?) szembesüljön véle. Diószegi Olga azt írja, hogy a *hypotext* egy újságkivágás volt Hajnóczy házi gyűjteményéből. (A fiúnak is van egy ilyen füzet, tele újságkivágásokkal és képekkel; akkor gondol rá, mikor Krisztina banalitása elviselhetetlenné kezd válni).

Mikor Hajnóczy megismerte Hedáját *Vak baglyát*, megragadta a perzsa író lidérces víziója egy ismeretlen térről és időről. Szörényi László informatív írása⁷ sokat segít, de az épp ő (Szörényi) által *könyvespolc*nak elkeresztelt Perzsia-beli szöveg hely is hivatkozik a keleti íróra. S ha így megtalálnám magamtól is a művet a perzsa-vízió eredetét keresve, kérdés, lenné-e ily városképet *A vak bagolyban*⁸. Cholnoky Viktor *Tammúzának* lapjain nem kevésbé rokon város-látványt kapunk⁹. S lehetnek (vannak) olyan *pretextek* szép számmal, melyek egyelőre (örökre?) feltáratlanok maradnak.

A párhuzamokat folytatva (befejezve most, de végleg nem lezárva): Madách *Tragédiája Párizsának* színkezdő szerzői utasítását (*leírását*) idézi a mód, ahogyan a férfi menedéket adó szobája, íróasztala eltűnik, átadva helyét a romvárosnak¹⁰.

Pontos leszármazásánál érdekesebb, amiben e tizenhetedik látás radikálisan különbözik a korábbi álmoktól. Ami miatt az olvasó érzi: átvétellel van dolga, lappang itt valami más szöveg; e kép élt már valahol, volt önálló élete valahol *másutt*. Komplexitása, kompakt építménye, önmagára vonatkoztatottsága mozditanak e feltételezés felé. Egy átvett szövegbe, mástól származó asszociatív térbe applikálódik a hős alakja, sorstörténete.

A következőkben látom a *Perzsia*-álomnak, ennek az *öskép*nek többiekétől való elkülönülését körvonalazódni:

1. A tizenhetedik rémlátást a szerző a „végül” szóval indítja. Jelezve ezzel e látások megszámlálhatóságát. Amit olvasok, fikció, s a szerző hatalmában áll a tizenhatodik kép után még egyet illeszteni. Ezt a tizenhetediket pedig, ím, végsőnek szánja: efelé haladtunk. Hamarosan vége szakad a történetnek is. Csaknem minden eddigi látomás halálos volt, de a *saját halál* most következik el. A többiben sosem, itt viszont szereplőként van jelen a főtörténet férfinja; a kép utolsó megjelentekor pedig magába fogadja a férfi betét-történetbeli alteregóját, a fiút is. A jövő koordinátái készen várnak: csak belé kell lépnie. Régtől halott itt minden: a város s lakói is, háromszáz év óta (a konkrétumok ereje: miért épp *háromszáz*? miért pont *perzsák*?). Három élő van mégis e baljós tereken: a férfi, a falakon kívüli paradicsomi vidék és

az elszánt türelemmel várakozó asszony. E háromból egy csakhamar el fog enyészni.

2. A perzsa szó szinte mágikus kisugárzása festi meg e látományt: létezett, de rég elborította a történelem, mesés kincsei, történetei, asszonyai mítosszá lettek. (Mit veszítene erejéből e kép, ha színhelye mondjuk Szlovákia volna!) A lovast hiába várjuk¹¹; ahogy Jézus menyasszonyának kilétére sem derül fény („M” még azonosítódott a maga elbeszélésében). Perzsia beváltódik, s e tizenhetedik kép, mely történet-kezdemény inkább, egy speciális módon megfelel a *mise en abyme* eljárás produktivitásának: kicsiben végigjátssza a főszöveg halálcselekményét.

3. E tizenhetedik kép megérzékítésében jóval visszafogottabb írói eszközök használódnak fel, mint a korábbi kaotikus rémvízióknál. A többi túlzón összemosódik; ez feledhetetlen.

4. Míg a korábbi rémlátások „csupán” statikus ábrák, pillanatfelvételek voltak, állapotba dermedt mozdulatokkal; itt van mozgás (bolyongás), és van történet (is egy történet vége)¹².

5. Végül: ez az egyetlen kép, mely nem zárul le feltűnési helyén, hanem továbbgyűrűzik. A címbeeli előlegezéssel együtt három ízben, kulcsfontosságú pozíciókban jelenik meg, hogy utójára is kioltsa az önmaga farkába harapó történetet. Bár a betét-történet az időt a groteszkig felgyorsítva, valahol a kisregény kétharmadánál lezárult már.¹³

Hedájátnál az igék múlt idejűek, a halott város narratívája ellenben jelenre orientált. Hajnóczynál az igeidők mozgékonyabbak, és az elbeszélte időre való utalás is bonyolultabb: múltból jelenbe, onnan jövőbe tart: a halál idejébe. Hogy végül az idő, mint írtam, visszakanyarodjék a most íródo, de hajdani történetet idéző *temporalitás*ba. Mintha egy fekete lyukon át módunk nyílna nem a jövőbe – a múltba hatolni. A leírások ereje által.

Jós-álmom ez (akár Gilgames álmai¹⁴, ha szabad ilyen távoli, de a kisregény földrajza miatt nem is oly képtelen asszociációval élni; álmaiban a sumér király is barátja s a maga jövődjét vallatja).

Talán nem volt haszontalan a Hajnóczypróza néhány képleírásának felidézése. Kivezető útjaikkal, előképeikkel és *intertextuális* kapcsolódási pontjaikkal e „festmények és szobrok” bizonyos képzetet adhattak arról, hová képes jutni az *új típusú leírás* a pozitivisták számbavételéről leválva.

Felhasznált irodalom:

1 Hekerle László: Átokföld. In uő: *A nincstelenség előtt*, 112-116.

2 Marcel Duchamp: *Forrás (Kút)*. 1917. Elveszett, csupán reprodukciók őrzik.

3 Duchamp így védekezik a felháborodott zsűri előtt: „*Annak, hogy Mutt úr a Forrást saját kezűleg készítette vagy sem, nincs jelentősége. Ő választotta ki. Vett egy szokványos használati tárgyat, s úgy állította fel, hogy praktikus megjelenése egy új cím vagy új nézőpont hatására eltűnt – a tárgy számára új gondolatot teremtett.*” Beke László idézi M. Duchamp-t. In uő: *Műalkotások elemzése*, 355.

Másrészt: e botránykeltő gesztus a maga harsányságával nem rejt-e egy lényegibb kritikát: az elmúzeumosodás problémáját? A véécésze éppúgy nincs otthon a Múzeum falai közt, mint a *Szamothraiki Niké* vagy az *Isenheimi oltár*. A múzeum: a szakrális funkcióiktól megfosztott tárgyak őrzőhelye – egyszersmind gettója is. (...) *a művészet termékeit, mint valamiféle kiháló faj még élő példányait, hermetikusan elzárt környezetben kell oltalmazni, védeni a számára ellenségessé vált mindennapi élettől.* Németh Lajos: *A művészet sorsfordulója*. Gondolat Könyvkiadó, Bp. 1970. 54.

4 Az utókor e romokban, e palota maradványaiban és alaprajzában véli azonosítani Minótauroszt Daidalosoz építette, rég elveszett, csak a mítoszban egzisztáló labirintusát.

5 Dürer metszete idéződik elém; Hajnóczy is ismerhette (*Lovag, Halál és az Ördög*. Rézmetszet, 1513, 25x19). Ifj. Hans Holbein klasszikusnak számító *Haláltánc*-fametszetsorozatán (1523-1526, kiadva: 1538, Lyon. 41 lapból áll) is van lovagló Halál. E metszetekkel ugyancsak találkozhatott olvasmányai során.

6 Szörényi László: Előképek és víziók, 12.

7 Szörényi, 12.

8 (1.) *A kocsi rendkívüli sebességgel és nyugalommal siklott hegyen, mezőn, patakon keresztül. Körülöttünk új meg új, váratlan tőjak bukkantak fel, amilyeneket azelőtt sem ébren, sem álomban nem láttam: apró hegyormok, különös alakú, fejbe ütött fák sorakoztak elátkozva az út két oldalán, és közöttük szürke színű, háromszögletű, kocka alakú házak látszottak, alacsony, sötét, üveg nélküli ablakokkal. Ezek az ablakok olyanok voltak, mint a delíriumos lázban szenvedő ember szédült szeme. Nem tudom, miféle tulajdonságuk volt ezeknek a falaknak, hogy a fagyot és a hideget eljuttatták az ember szívéhez; mintha sohasem lakhatott volna élőlény ezekben a házakban (...)* i. m. 95.

Néhány lappal később: (2.) *Különös, furcsa házak, kiszabott mértani alakzatokban sorakoztak ott, ócska vakablakokkal, az országút mentén. A házak fala szentjánosbogáréhoz hasonló tompa, beteges fényt árasztott. A fák félelmetes módon csoportokba verődve vonultak fel, és menekültek el egymás után, törzsükre lótszvirágok tekeredtek, majd lekonyultak a földre. Hullaszag, oszlásnak indult hús szaga árasztotta el egész lényemet (...)* i. m. 100.

9 *Vagy két kőhajításnyira előtte feküdt a város a szürkülő ég rideg, józan világosságában, lomhán, ragyogás nélkül. (...) És köröskörül, a vége-nem-szakadó városnak minden pontján a téglá nyugalma uralkodott. Nem zavarta itt meg a levegő rétegének vízszintes egyensúlyát semmiféle oszlop, obeliszk, vagy kőtű; az épületek mind egymásra rakott s felfelé folyton kisebbedő vízszintes síkokból álltak, mert nem a kő sudarat mímelő, vagy kockás tömegben hatalmaskodó ereje volt itt az úr, hanem az égetett agyag, amelynek a kisebb teherbírása lépcsőzetes körvonalakra fosztotta szét az épületek arányait.* Cholnoky Viktor: *Tammúz*. Franklin-Társulat, Bp. 1910.

10 *A nézőhely hirtelen Párizs Gréve-piacává változik. Az erkély egy guillotine emelvényévé, az íróasztal nyaktilóvá, mely mellett LUCIFER mint bakó áll. ADÁM mint DANTON az emelvény szélé-ről zajló néptömegnek szónokol.*

11 M. C. Escher lovasai (*Lovasok*, fametszet, 1946, 24x45 cm). Csúsztatott tükrözés egy Möbius-szalagon; a világos lovasok a sötétek tükröképei. Haladásuk a gyűrűn végtelen és feltartóztat-hatatlan. Akár perzsa lovasok is lehetnének. Közülük egy lovagolt ki Perzsiából.

Mulasics László *Magányos lovasai* is ide kíváncskoznak 1995-ből (enkauszтика, olaj, vászon, 200x180 cm, a művész tulajdona). *Heves nyugalomban* vonulnak ornamentumokként, háttér és termélység nélkül súlytalanul lebegnek az űben. Időtlenységük mégis súlyossá és mozdíthatatlanná teszi őket. Látványuk eltörölhetetlen nyomként nehezedik a nézőre. (Földényi F. László) Egy közülük Perzsiából érkezett.

12 Urbanik Tímea gondolatait idéztem szabadon. *Bolyongás halott városokban*.

13 Hasonlóképp észrevétlen lezárulás és észrevétlen újrakezés a *Jézus menyasszonyában* a „két” függelék. (Németh Marcell)

14 Gilgames harmadik álma, melyet a hegy istene mutat neki Enkiduról (íme, /álmom/leírás ez is, a messi térből és időből):

(...) *az ég, mint megbezett oroslán ordított, hogy vére fagyott meg*

Az élőknek; a föld kiáltott, mintha iszonyú zuhanással

A poklok fenekére hullnék; a vihar keselyűin ülve

Szállott fekete szárnycsapással a sötétség és bekerített.

Az éjjellé sötétült nappal sátorát villám hasogatta,

A fellegek megsűrűsödtek s halál hullott alá belőlük.

Azután a villám kilobbant s a magasból alázuhant tűz

Hamuvá hűlt a lábaimnál. Ezt álmodtam.

In: Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Ékirásos akkád versek. Ford. Rákos Sándor. Jegyz.

Komoróczy Géza. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1986. 92.

MEMBRÁNOID

SZERB NYELVBŐL FORDÍTOTTA: NEDUCZA SZVETISZLÁV

Amikor az édesanyja valamelyik barátnőjének mesélt Ottóról, mindig elvékonyított hangon és kissé felemelt szemöldökkel hangsúlyozta a történeteket, hosszú szüneteket tartva:

„Ottó huszonnégyévi munkaviszony után so-ha-sem lóg a munkahelyéről és egy-szer-sem késik. Mindig idejében kel, hogy megelőzze az előre nem látható helyzeteket. Az újságokban a keresztrejtvényeket végig megfejti. Végig! Mindig ebben a sorrendben fésülködik: hátul kezd, majd a baloldalon, ezután a jobb oldalon, végül pedig az elválasztást rendez el.

Nagyon rendszerető ember. Ha egy morzsát lát a padlón, lehajol és felveszi. A polcokon a könyveket szigorú rendben tartja. A napilapokat külön dossziékban kronológiai sorrendbe rendezi. Gyűjti a nyereményjátékok és rejtvények kuponjait, melyeket minden hónap végén postára ad. Egyszer nyert így egy nagyon hasznos szótárt!

Csak klasszikus zenét hallgat, és soha nem néz tévét. Az egész életét a munkájának szenteli. Szereti a tájképeket és a csendéleteket hímezni a gobelineken. Minden fonal színkódját kívülről ismeri. Tavasszal sakkozik a városi parkban. Zsírosat nem eszik, étkezés után pedig feltétlenül használ fogpiszkálót. Alkoholt nem iszik. Nem dohányzik. A WC csészén felemeli az ülökét. Tudja, hogy nincs hallása, ezért csak ritkán hegedül. Született cinikus, hisz a fényterápiában és a forradalomban.

Különös figyelmet fordít a küllemére. A cipője mindig a tökéletességig tiszta és fényes. Tíz öltönye van, amiket rendszeresen vegytisztítóba ad. A nyakkendők színét és anyagát gondosan megválogatja, hogy harmonizáljon az ing színével. A kezén a körmeit folyamatosan reszeli. Az én Ottóm soha nem végzett fizikai munkát! A finom kézmozdulatain felismerhetők a krupié, a zongoraművész, a professzionális biliárdjátékos mozdulatai, még ha ezekhez a foglalkozásokhoz semmi köze sincs is.”

* * *

Amióta az édesanyja meghalt, időnként ugyanazt álmodja.

Ebben az álomban egy nagy sötétzöld héjú görögdinnyét néz, amely ott áll az asztalon. Sima felületű, természetellenesen hideg.

Ezután a padlóra néz. Le akar hajolni és a testre rátenni a tenyerét. Szürke ruhában fekszik meztelen lábai mellett. Ő állva marad. Nem hajol le. Némán bámul, és belélegzi az édeskés szagot, amit a vizes gyümölcsle áraszt, amely az asztal széléről csöpög a lábára és a padlóra. Kellemes érzés hatja át, amikor ezek a cseppek megérintik a bőrét.

Álmában a tér körülötte olyan, mint húsz évvel ezelőtt. A kellemtlenül párás levegő ránehezülve ömlik a zöldfedél alatti rózsákra... megsárgult, elmosódott csempék és rajtuk néha-néha lecsordul a kondenzvíz keskeny csíkja... a konyhában az asztal lapja késsel össze van vágdosva a gondatlan használatból... egy bronzkályha előtt égés-

nyomok a szürke linóleumban, amiket az észrevétlenül lerakódott porszemek töltenek fel... egy fagyaltos kislány reklámmatricája a hűtő ajtajára ragasztva, amelyről levált a szigetelőgumi... a harmadik keskeny fióknak nincs fogantyúja... a vázában virágszokor helyett csak néhány sárga liliomszál árválkodik.

Asztalhoz ül. A tenyere élével mindent eltol maga elől és akaratlanul a jobb kezével belekényököl valamilyen éles tárgyba: csak egy ottmaradt kristálycukor-szem. Egy légy zúg szabálytalan körökben, nekiütközve néha a homályos ablaknak, amelyen áttörnek a nap sugarai. A távolban valaki túrátzatja a motort. De ő csak a fejében lévő hangot hallja, mely legjobban ahhoz hasonlít, mint amikor kést szúrnak az érett görögdinnye héjába. A hasadás hangja. Az elválásé. A hang, amely a gyomor mélyéig hatol, ott megül és időről időre ismétlődik. Mint a csuklás. Egyszer, kétszer, háromszor... csak spontán nem akar elmúlni.

Megint az anyja testére néz, a padlón fekszik. Nézi a bal arca süppedését. A szemöldöke ívét. Enyhén meghajlított hüvelykujját a jobb kézen. Bőr erességét. Tompított vonalak. Majd kontrasztok és feszültségek: a számtalan ellentétes rezgés puhasága a térben. És határozottan érezni a testiség kellemes hűvösségét, amely a mozdulatlan alak körül kering. A hideg az, amely minden halálnak különlegességet ad: a végén magába szívja a hangokat és feloldja a jelenlévő zsibbadtságot.

Ottó úgy ébred, hogy teljes teste a falhoz szorul. Megpróbál ellenállni az ébren szerzett múltbeli jeleneteknek, legjobban szeretné őket elfelejteni: a vasárnapi ebéden a tál leves, tányérok, az eszécájgok halk koccanása a porcelánhoz (mindig ez a hang! Miért ez a hang?), a víz csorgásának hangja, a kávézacc aromás illata, a maradék étel és a sok üres sörösdoboz, a zsíros mosogatóvíz néma fodrozódása, a csúszós szappanhab... majd még szappanhab... a nyomdafesték szétmaszatolása a napilapon, az újjakra simulva, a meztelenség, az érintés irama az izzadságtól nedves bőrön, majd a melegség, bársonyos remegés a mellkasban, a gyomorban... újra melegség és újra remegés... néhány jégkocka a vodkában... a dohánnyüst nyomasztó keserősége... Minden. És mégis semmi.

Tudni akarja, hogy ez az álom miért kíséri.

* * *

Ottó azt hiszi magáról, hogy membranoid. Ezt az elnevezést én gondoltam ki, hogy minél pontosabban le tudjam írni őt. Úgy hiszi, hogy egyes emberek nem ismerik a saját határaikat. Ő viszont pontosan tudja, milyen messzire mehet. Fel tudja mérni a saját lépéseinek szélességét és mélységét. Hiba nélkül meg tudja határozni az útvonalat, hogy merre és meddig képes eljutni. Ahol szétterülhet. Olyan ember ő, akinek a testében a kiegyensúlyozottság cseppjei honolnak.

Olyan cseppek ezek, amelyeknek saját membránjuk van. Mint a sejteknek.

Ő világosan meg tudja különböztetni a bentit a kintitől... részekre oszlik: láthatóra és láthatatlanra. Ezért tud nyugodtan állni meztelenül a harmadik emeleti erkélyajtóban, tenyerével sűrű mozdulatokkal simítva kis, pelyhes hasát, s a széles, mélyen metszett köldököt. Csendben nézi a tojás alakú nyárfákkal övezett tájat a messzeségben és a fák tetején az ágakat, közönyösen összeolvadva a kimosott téli szürkeséggel.

Lehetséges, hogy evés közben csámcsog, hogy nem hajtja fel a WC tetőt, hogy cigizik, hogy cigizik és cigizik... vagy hogy petyhüdt, sorvadó testét nézi a fotelból, ahogy a nappali kopott parkettáján nagy gombócokban gördül a házi por a decemberi hideg huzatban.

* * *

Pénteken Ottó véglegesen lecserélte a névtábláját a lakása ajtaján. Most egy fekete négyzet alakú táblácska áll, rajta dőlt aranybetűkkel: belevázoltva a saját neve. Tudja, hogy viszonylag csúnya és feltűnő, de mégis úgy tűnik, hogy van valami megnyerő a túlzásban, a szükségtelen részletek kihangsúlyozásában: valamilyen megmagyarázhatatlan erotikus esztétika. A tábla mégsem elég nagy ahhoz, hogy teljesen eltakarja a régi helyét, amelyen az özvegy édesanyja gyermekkori vezetékneve szerepelt.

Ha ezt valakinek elmesélhetné, Ottó azt mondaná, úgy érzi, hogy újrászületett vagy egyenesen most vette az első lélegzetet. Sok barokkos frázist használhatna minderre.

Az anyáról szóló történetet illetően bocsátkozna a részletekbe. Nem a magyarázkodna. Semmit nem elevenítene fel. Nem fedne fel semmit. Élne a retorika csillogó „kozmetika”eszközeivel... Nem szeretné a viszonyukat újra analizálni. Már elkönyvelte, hogy itt nem áll fenn analógia a klasszikus pszichológiai formákkal. Mindenképpen a tény az, hogy a modern pszichológiában nem áll fenn a félreértések sokasága. A hibrid kombinációk sokasága a gyenge magyarázatokból ered... a fél- és szükségtelen racionalizációk... mindezeket ő kitűnően tudja!

* * *

A fiókokban nincs már az édesanya naftalinszagú parókáiból, a szekrényekben nincs már a szövetszövetművekből, a szélein finoman csipkézett alsóneműkből, hiányoznak a zacskók az elillant levendulával, likőrök a büféből, praliné bonbonok, fehér hímzésű ágyneműk, virágcserépek miniatűr kaktuszokkal – nincs már semmi abból, ami az övé volt.

Most csak ő van itt. Könyveket halmozott fel a székek mellett, néhány hamutartót a toalettbe vitt és a kartondobozt, amibe vasárnaponként dobálja az át nem olvasott napilapokat. Beszerzett nagyon sok egzotikus fűszert és néhány fajta konyhasót és ezekkel rakott tele üvegeket. Négy whiskys üveget tett a hűtőbe. Az egészséges élelmiszereket kidobálta a lakásból. Vásárolt öt kiló tepertőt és egy tábla húsos szalonnát. Az ablakokról az összes függönyt leszedte, összetekerte a szőnyegeket és a futószőnyegeket és berakta őket a kamrába.

Ottó tudja, mit csinál. Tudja, hogy kényeztesse önmagát. Az utóbbi néhány hónapban teljes szabadságában a dermedt téli délutánokon órákig fecseg a telefonkagylóba a forróvonalakon, meztelenül. Pavarottit hallgat. Szappanoperákat és western filmeket néz. Vasalja a nyakkendőit. Pasziánszot játszik. Belakja a teljes lakást. Az alapos megfigyelő biztosan észrevette volna, hogy a kocsonyás teste megtöltötte már az egész teret. Minden szombaton és vasárnap átadja magát a teljes kényelemnek.

* * *

Vasárnap után mindig hétfő jön. Mint ma is. Elkerülhetetlenül hétfő. Indulnak a megszokott rituálék, melyek keretet adnak az életnek. Rendszerességet. Tervezhetőséget. Ottó gondosan megborotválkozik – amit péntek óta nem tett, s a szakálla már igencsak megnőtt –, hosszan tusol és lemossa magáról az izzadságszagot, s teste egyéb váladékait, s az alkoholt. Gondosan megreszeli a körmeit és a hatodik öltönyét veszi fel a tizből, amelyeket a tisztítóból hoztak. Könnyedén egyezteteti a nyakkendő és az inge színét. Munkába indulás előtt minden ablakot gondosan becsuk és kétszer fordítja el a lakás kulcsát.

Lassú léptekkel halad a munkahelyére. Húsz perc a hosszú utcán, amely megkerüli a város központját és még pár perc a városi parkon át. Decemberi reggel van. Bemegy a pszichiátriai kórház udvarára. Az egyik lombtalan platán alatti padon vékony hálóingben, mezítláb, ül a beteg Mária. Lilás, karikás szemei lassan már az ajkáig leérnek. Sötét mellbimbói a hosszan megereszkedett mellein átlátszanak a vékony szöveten. Minden hétfőn reggel itt várja Ottót, ugyanezen a padon.

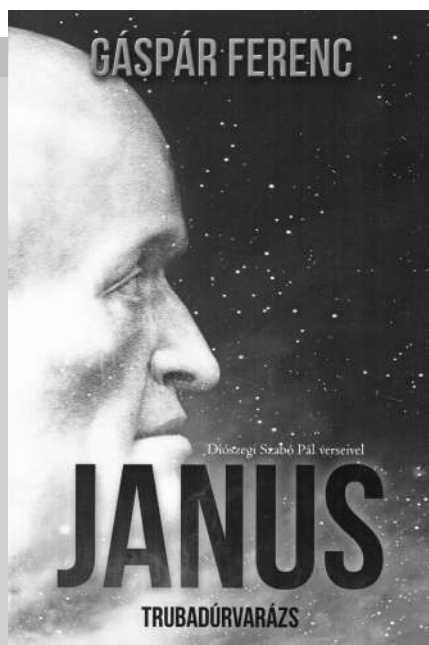
Kedvesem, már órák óta itt várlak – mondja Ottónak, ledobja magát a földre és ölelgeti a lábait.

Mielőtt Ottónak sikerül kimenekülnie a szorításból, a háta mögül hallja a beteghordozó hangját:

Bocsásson meg, éppen figyeltem őt. Nem értem, hogy sikerült mégis kionsomnia.

Ottó csak a fejét rázza. Nézi Máriát, aki a feje fölé emeli a hálóingét. A nő aszott hátsóján az injekciók apró szúrásaiból lilás és zöldes folyadék csordogál. A bőre egész testén teljesen fehér. Éppen ilyen volt az édesanyja bőre is. Hasonló ráncai voltak a bal combja belső oldalán. Arra gondolt, hogy ez lehetne ő is, ez az ő combja és az ő dagadt bokái. Vissza tudott emlékezni a légzésére, és arra, ahogy megszólította. Nem a hangszíne, hanem a szótagok ritmusa, ahogy a szavakat ejti volt annyira hasonló. A ritmus, ahogy a mondatok követik egymást. Felrémlt az ismerős élmélygés, amely ilyenkor betöltötte a gyomrát. Érezte az izzadságot a hóna alatt, és hogy milyen ellenőrizhetetlenül reszket a keze.

Ottó mosolyog, és újra rázza a fejét. Ahogy Mária repedt sarkai-ból szívároga a vér a megfakult aszfalton, érzi erőtlen légzését, gyenge és nem tud elegendő levegőt beszívni... az arcán megjelennek a könnyek... Mindig elszántan igyekezett, és mégsem tudja meghúzni a határokat, ameddig szétterülhet... az ő membránja mégsem ellenálló, hanem áteresztő... és végre megérti, az ember, aki álmában az asztalnál ül, nem ő. Csak a görögdinnye ugyanaz az asztalon, s hangosan ropog a sima kés könyörtelen éle alatt.

GÁSPÁR Ferenc

Janus : Trubadúrvarázs.

Díószegi Szabó Pál verseivel. - Bp.: Historycum K., 2017. - 297 p.

Gáspár Ferenc legújabb műve, a *Janus* című regénye a humanizmus korába kalauzolja az olvasót. A regény – 270 év távolságban – két idősikban játszódik: az egyik Máttyás király udvara, a másik II. Endre és Imre király küzdelme. A két idősik történelmi háttérnek közös jegye a költészet, a trubadúrok világa, melyhez Díószegi Szabó Pál írta a verseket.

A regény a Historycum Kiadó gondozásában jelent meg, mely a hagyományos történelmi regény és a mágikus realizmus ötvözete.

Díószegi Szabó Pál költő egy alkalommal feltette a kérdést Gáspár Ferenc írónak, hogy: miért nem ír regényt magyar trubadúrról? Erre igen rövid választ kapott: „... azért mert nem volt magyar trubadúr.” Nem hagyta azonban nyugodni a gondolat őket, hiszen abból az időből a legrégebbi magyar írott nyelvemlékünk, a *Halotti Beszédet*, szinte mindenki ismeri.

Így visszanyúltak Janus Pannoniusig (1434–1472), aki az első – ismert – jeles magyar költő. A kérdés ez esetben már az, miért latinul, s miért nem magyar nyelven írt?

Ahhoz, hogy a feltett kérdésekre választ kapjunk, valóságos, hiteles és rekonstruált, illetve a képzelet által szült történeteket akár szürreális képek, helyzetek által láttatja velünk a szerző.

BENÁK KATALIN

TRUBADÚRVARÁZS

Gáspár Ferenc: JANUS című regényéről

*Hajadban virágok, én tőled virágok,
belé fújok, mint a szél;*

Díószegi Szabó Pál

Janus Pannonius püspök és költő özszeesküvést sző Máttyás ellen. Közben a barátja, Galeotto Marzio megkérdezi tőle: – Miért nem ír verset magyar nyelven? Janus igen indulatosan fejt ki véleményét. Mikor belép a könyvtárszobába, az egyik kódexből kiesik egy iromány, mely magyar nyelven írt verset tartalmaz, amit kétszázhetven évvel korábban, Imre király udvarában írt valaki. Innentől felgyorsulnak az események, úgy az udvari intrikák, mint a trubadúrok világában.

Megismerkedhetünk Ádámmal – a szénégető fiával –, a nagy nőcsábász trubadúrral, aki a II. Endre által, Imre király ellenében szervezett felkelésben a királyt támogatja. Látnoki képességgel rendelkezik, mely megnehezíti és bonyolulttá teszi az amúgy is változatos – szerelmi, és udvarhoz fűződő életét. Valóságos és álomszerű képek keverednek cselekedetei közben, melyek egyre csak sodorják a végkifejlet felé.

Janus is kalandokba keveredik, szerelmes lesz, a király megtagadja... Hitéleti válsággal küzd.

„Valamikor talán nem nyüzsgött ennyi ember a földtekén. Valamikor nem voltak hajók, kötelek, templomok. Csak hullám volt, tenger és mese. És hit, igazi hit. Janus, püspök létére azon veszi észre magát, hogy az Ó utcában ballag. Komótosan húzza a lábait, mintha mázsás súly terhelné, aztán egyik pillanatról a másikra repülni szeretne, majd megint fél, aztán arra gondol, hogy az idő ellop, eltemet, ha ma nem szakítod le a gyümölcsét, akkor nem lesz soha többé...

Soha többé... vissza nem térő alkalom, mondta egyszer valakinek, még ifjan, talán Velencében vagy Firenzében, már nem emlékszik.”¹

*

„...Mert mit mond nekem az én isteni hangom? Van nekem olyan egyáltalán? Vannak, akik szerint rajtunk múlik minden. A mi kivetítésünk a világ, s ha szépnak látjuk, akkor gyémántok hullnak a fákról, gyümölcsök helyett, s a patakok vize ezüstöt áraszt. Ha viszont csúfnak, szennyesnek... De nem! Mátyást nem láthatom szépnak! A zsarnokok sohasem szépek.”²

A kötet végére mindenki megvívja a maga csatáját, s kezd új életet. Mondhatnánk, tökéletes katarzis, de mégsem, mert az írói csavarnak köszönhetően nem várt – nagyszerű – fordulat áll be!

A regény témaválasztása, a trubadúrok világa első hallásra kevésbé hozza lázba a mai kor emberét. Ám a szürreális, álomképekkel átszőtt mű már felkelti az érdeklődést, vajon hogyan lehet a témát és a stílust összehangolni? Sajnos ritkán adjuk át magunkat a felhőtlen olvasási élménynek, amikor csak azért olvasunk, mert szeretnénk kapcsolódni, felszabadulni, megszabadulni a gondjainktól, amikor a véres küzdelmek nem a háborgást szítják a lelünkben, inkább letisztulnak a gondolataink, s gondjaink alól fellélegzünk. Ritkán olvasunk csak a magunk örömeire. Pedig ezt a könyvet csak a magunk örömeire érdemes elolvasni, mert akkor nagy élményben lehet részünk.

AMIKOR MÉG RENITENSKEDTÜNK

Büntető tornaóra Imsivel, valamikor
1958 és 1962 között

(Szereplők:

Balogh Imre tanár úr és a Bethlen Gábor Gimnázium első orosz tagozatos osztálya)

Könnyed stílusa van a szerzőnek: filozofálgatásai előrelendítik az eseményeket, szórakoztató, magával ragadja az olvasót. Mint egy film, úgy pereg előttünk a cselekmény láncolata. Szinte snittenként látjuk, melyeket számozással jelölt a szerző, hogy a váltásokat könnyebben érzékeljük. Alig lehet letenni a művet, kéri, hogy olvassuk tovább!

Nyelvezete, noha az adott korra jellemző kifejezéseket – móríká, darabont, trubadúr, toportyánféreg, lunetta, selypegve pucit, gvárdian, kvaterkázott, hübrisz... – is megtartotta, amelyek igazi zamatát adják a műnek, mégsem archaikus. Ugyanúgy a mai szleng sem teszi zavarossá. Ezek együttes alkalmazása a mai olvasó számára előnyösen hatnak, igényes és mégis olvasmányos a stílusa.

Idézeteik forrásmegjelölése átlátható és informatív.

Szemléletes a kötet borítója, mely Janus Pannonius arcikonstrukciója alapján készült, s mi több profiltól, hogy a könyvet szétnyitva, a gerinc mentén a Janus-arcúságot is élvezhessük, ami egyben a regény tartalmára, mondanivalójára is utal.

Éveim visszafelé telnek,

*ha látom őt, csak add nekem cserébe;
s ha rám nevet, éveket veszek percnek,
mintha az Idő is tükörbe nézne!*³

Diószegi Szabó Pál szintén több kötetes költő – középkorász történész –, versei éteri magasságokba emelik az Olvasót. Verseit olvasva föl sem merül, hogy Ő, mint kortárs költő vagy Janus Pannonius írta azokat. Ez egyrészt a jól megkomponált műnek tudható be, másrészt a történelmi hitelesség elvén – a mai, modern kor emberéhez – megfogalmazott gondolatoknak, amit a szerzőpáros nagyon jól kezel.

Örvendtes, hogy a regényben szereplő verseket külön, Diószegi Szabó Pál: *Mintha az Idő is tükörbe nézne* című verseskötetében is olvashatjuk.

A kitűnő szerzőpáros kötetét azoknak ajánlom, akik maguk is szívesen vállalkoznak a kalandra, és kellemes kikapcsolódásra vágyanak.

Tornaóra előtt az egyik osztálytársunk kitalálta, hogy botrányba fullasztja a testnevelés órát. A delikvens ötletét az öltöző falán függő poroltó megpillantása iniciálta. – Merem állítani, hogy senki sem meri a poroltót levenni a falról, és működésbe hozni. – szolt a paradicsomi kígyó késői imitátora. Hát persze, hogy volt vállalkozó. Mi, a tinédzserek akkor éltük át a kezdeményezésre hajlásunk korszakát. Meg akartuk mutatni, hogy mi kik vagyunk, mire vagyunk képesek. Mi, akik gyávák / előrelátóak voltunk nem mertünk vállalkozni, de örömmel azonosultunk a vállalkozó osztálytársunkkal. Bevonultunk tehát a tornacsarnokba, amelyet percek alatt téli hangulatba varázsolt a piros alma színű eszköz, a poroltó. „Hó” lepte be többek között a padlót, bordásfalat és a svédsekreényt is. Ezután, mint akik jól végeztek dolgukat, visszamentünk az öltözőbe és ártatlan arkifejzéssel sorakoztunk fel, az éppen belépő Imsi előtt. A jelentés és a kellemes óra kívánása után futólépésre váltottunk, és az öszből befutottunk a télbe. Imsi gyorsan felmérte a helyzetet, majd a terem hangulatával harmonizáló, dermesztő döntést hozott. – Majd én mögmutatom nektők! – szólt meg nesztori hangon, keményen, megingathatatlanul és ugyanakkor nyájasan, jellegzetes előrenyújtott és kissé lebuktatott fejjel. Ő nem akart rosszat, hiszen a drill tőle idegen volt. Mi voltunk a bűnösök, mi kényszerítettük ki a büntető tornaórát. Bemelegítésképpen guggolás, kezek magastartásban, szökdelés kombinációt rendelt el. Úgy tűnt, hogy a tanár úr megelégszik a monotóniával, mert prolongálta a gyakorlatot, amelyet a téglalap alakú tornateremben, közel ellipszis alakú pályán hajtottunk végre az óramutató járásával egy irányban. Néhányan a zsidbadástól és a kábultságtól el-eldőltek, de hogy-hogy nem véletlenül éppen akkor, amikor Imsi éppen arra tartott. Az idő, ha ólomlábakon járt is, végül elfutott, és nagy örömmel felberregett a villanycsengő figyelmeztető csengetése. A figyelmeztető csengetés után – bár igencsak kedvünk szerinti lett volna – nem mentünk ki felöltözni, hanem tovább ugráltunk. A lányokkal órát tartó Sanyi bácsinak gyanús lett az üres öltözőnk, ezért – Imsi nagy öröme – benézett a tornaterembe. – Milyen órátk lösz a következő? – kérdezte az osztálytól kissé maliciózus hangsúllyal Imsi. Miután ezt megtudta tőlünk, Török tanár úrhoz fordult: – Sanyikám! Légy szíves Krékits tanár úrtól elkérni az orosz órát. Puff! Még soha nem vágyakoztunk ennyire az orosz óra után, mint most. Lükettő halántékú fejünkben azonnal felmerült a kérdés: Fogjuk-e bírni a tortúrát még egy órán át? Ismét megbizonyosodott, hogy az ember, ha megszorítják, sok mindenre képes, akár két büntető tornaórát is el tud viselni. A kazuisztika helyett a tricepszünk tesztelésével töltöttük az időt. Figyelmeztető csengetés! Kicsengetés! Imsi először barokk, majd szecessziós bevezető mondatfűzések után tömönatos parancsot adott ki: – Felállhattok. Persze, akár hogy szerette volna mosolyát elrejtetni, nem sikerült. Nagyon jól tudta, hogy a felállásról még lehet szó, de a kiegyenesedésről kevésbé. Testtartásunk leginkább a Rudeopitecuséra emlékeztetett. Jó leégtünk az iskola előtt, mire az osztályunkat elértük, és mint a megijesztett csiga, úgy húzódtunk be termünkbe. Mi lett a poroltó büntető tornaóra következménye? Természetesen semmi, hiszen a csíny a büntető tornaóra számlája kiegyenlített. Kvittek voltunk, nyugton voltunk. Amen.

Később megbeszéltek egymás között, hogy szisztematikusan fogunk készülni a következő poroltózásra, a következő nagy próbatételre! Otthon mindennap tornáztunk, fokozatosan emelve a guggolási kvótát egészen 2000-ig! Hogy miért nem lett próbatétel? Erre már nem emlékszem. Lehet, hogy a poroltó zártabb helyre került, de az is lehet, hogy elfejtették fel-tölteni, netán lemondunk a következő próbatételről, mert közben megjött az eszünk. Lehet, hogy ez a próbatétel elmaradt, de az Élet bőven pótolta ezt az egy kimaradást is.

ÁLLATI NÖVÉNYKERT

Beszélgetés Kenéz Árpáddal, a könyv szerzőjével

Fotó: Takács Márton

DR. KENÉZ ÁRPÁD

Az a szerencsés olvasó – tulajdonos, aki kezében tarthatja, igazi könyvkülönlegességre tett szert. Mivel a közöttünk lévő ősi kapocs miatt nem tudok a tegezésről lemondani, ezért először azt kérdelem tőled, mikor vetődött föl benned e könyv gondolata?

Még valamikor az egyetemi évek alatt, úgy 2006 körül. Akkoriban elég sok gyerekprogramot szerveztünk környezeti nevelőként a GATE /Gödöllő/ Zöld Klub Egyesület berkein belül. A botanika témában kutattam, így evidens volt, hogy én fogom tartani a növényismeretet a gyerekeknek. Ekkor kezdtem el gondolkodni azon, hogyan lehetne számukra a növénytant érdekesebbé, barátságosabbá tenni.

Mivel az állatokat általában jobban szeretik, ezért elkezdtem állatnevű növényeket keresni, és mint később kiderült, elég sok van ilyen. Először még csak elméletben álltak össze a terepi programok, majd később megszületett a könyv, amit már a doktorimmal párhuzamosan írtam. Az első változat egy rövid, fűzetszerű verzió volt, ami további lépésekben keménytablássá alakult – természetesen újrashasznított papírból.

A könyvben több művészeti ág ötvöződik. Ezt hogyan csináltad?

2008-ban a Gödöllői Városi Könyvtár dolgozójával, az azóta befutott írónővel, Istók Pannival közösen, valamint Szabó Máté barátommal együtt – a GATE Zöld Klubot képviselve – hirdettünk meg fotó- és irodalmi pályázatot, majd megszerveztünk egy irodalmi kört, az IRKÁ-t.

Képes Gábor költőnek is köszönhetően megfogalmazódott bennem, hogy a limerick az én stílusom, és jól megy a tervezett könyvemhez. Minden növényhez egy limerick. Egyébként már korábban is voltak természetvel kapcsolatos írásaim, de ez a stílus jól megy egy gyerekeket és környezeti nevelőket megcélzó könyvhöz. Rövid, frappáns, vicces, könnyen megtanulható.

Mit tartasz a könyvvel kapcsolatos legnagyobb érénynek?

Azt, hogy hiánypótló, sok ismeretet adó, mindenki számára jól használható munka.

Saját verseim, saját rajzaim és botanika tanárom remek fotóinak segítségével ismerhetünk meg ötven növényfajt, melyek neveikben állatnevet hordoznak. Sok esetben néprajzi vonatkozások is tárgyalok.

Örülnék, ha minél több zöld oviba, ökoiskolába, erdei iskolába, nemzeti parkhoz eljutna.

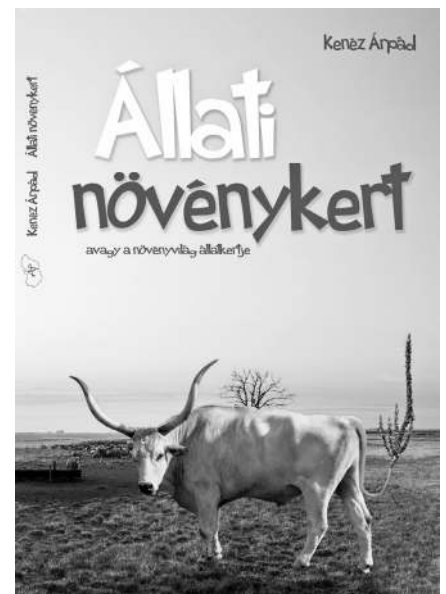
Hogyan mutatnád be magad, ha csak öt perced lenne rá?

Hm... talán polihisztor. Környezetgazdálkodási agrármérnök, archeobotanikus doktor, történelmi – újrarájátszó, családfő – apa, laboratóriumi igazgató, csapatjátékos, tetoválás-gyűjtő, hobbista néprajzkutató. Lehet választani...

És itt jön a hagyományos „mit tervezel”?

Tervezem a könyv folytatását, állattenyésztéshez kapcsolható nevű növények bemutatását. A néprajzi vonalat mindenképpen erősebbre veszem, majd benne. Továbbá szeretném végre a verseskötetemet is kiadni, melynek koncepciója már megvan.

Köszönöm. Magam megjegyezném, hogy Árpád Mártélyról ért a Gödöllői Egyetem katedrájára, és szerzett doktori címet. A könyv előszavában pedig ő maga így ír: E könyvvel szeretnék hozzájárulni a felnövekvő generáció ismeretanyagának bővítéséhez éppúgy, mint egykori, már a múlt homályába vesző, szép csengésű, találó magyar növényneveink megőrzéséhez. Ezek az elnevezések és népi változataik ugyanúgy nemzeti kincsünk, mint maga a magyar nyelv, a népviselet, a kultúra. Őrizzük hát meg őket a jövőnek!

KENÉZ ÁRPÁD

Állati növénykert avagy a növényvilág állatkertje. - Illusztrált. - Gödöllő, 2017. -118 p.

BENÁK KATALIN

LÁTÁS- ÉS FORMAKULTÚRA

Recenzió Budavári Erzsébet: *Szuromi Pál* című könyvéről

A kötet Szuromi Pál (1942 – 2014) hódmezővásárhelyi születésű művészettörténész, művészeti író, kritikus életművének bibliografikus feldolgozása, bemutatva az ifjúkori festői tevékenységét is. Ha megkísérelné valaki, hogy összeállít egy átfogó vizuális esztétikát, melyre annyira sürgett Szuromi Pál, őt megkerülve alig képzelhető el. Jelen bibliográfia emléket állít az esztétának, s mégsem ez a legnagyobb hozadéka ennek a kötetnek. A bibliográfiába felvett tanulmányok, esszék, kritikák, interjúk, kiállítás megnyitók, közszereplések, tudósítások egy adott korszak kulturális antropológiai lenyomatát gazdagítják. Ha a kortárs művészet világában, a látás- és formakultúra terén szeretnénk eligazodni, az ezzel kapcsolatos referenzs kérdések megválaszolásához éppúgy nélkülözhetetlen e könyv, mint Szuromi Pál életútjának korrek megismeréséhez.

A Hungarovox Kiadó szép kiállítású, kötött, tipográfiai igényes kötet borítóján Szuromi Pált láthatjuk, míg a hátoldalon Sejben Lajos képzőművésznek a *Szuromi Pál emlékére* című alkotását.

A bibliográfiát Szuromi Pál művészeti író, kritikus vallomása nyitja, melyben a tökéletességhez vezető útról szól: „*egy életen át az alakulás, gyarapodás és tökéletesedés képzetével biztatjuk áztatjuk magunkat. Még idősebb éveinkben is. Holott a napnál is világosabb: a tökéletesség majdhogynem emberfeletti kategória.*” Visszaolvastva írásait, visszahallgatva kiállítási megnyitóit, észrevételei aktuálisak.

Személyes vallomását követően a vele való kapcsolatról kortársai: P. Szabó Ernő művészettörténész, az *Új Művészet* vezető szerkesztője, Nagy Gábor festőművész, Oroján István festőművész, Lengyel András irodalomtörténész, Nagy Imre művészettörténész, Halmos Klára grafikusművész vallanak.

*

A szoros értelemben vett bibliográfia az *Adattár* részben kettő jól elkülönített

fejezetben mutatja be Szuromi Pál sokrétű tevékenységét, melyet Budavári Erzsébet, a szerkesztő *Bevezetője* nyit. A szerző előrelátni, hogy nem egy tudományos bibliográfiát tart kezében az olvasó. Kiemeli Szuromi Pál fontosabb köteteit, melyet a *Rövidítések* jegyzéke követ. A szerkesztői instrukciók után a tényleges bibliográfiát tanulmányozhatjuk.

I. A *Cikkek, kritikák, esszék, tanulmányok* (34-136. p.) fejezet – Szuromi Pál írásai – a művészeti ismeretterjesztés témakörét tárja föl, mely az ízlésneveléssel, az etikai kérdésekkel, környezetkultúrával foglalkozik, de kitér egyéb művészetet érintő területre is.

A felvett művek az 1969 és 2017 közötti intervallumot ölelik föl, kronológiai rendben, összesen 718 tételben. A bibliográfiai adatokon túl a cikk műfaja is feltüntetésre került. Az annotációkban a szerkesztő él a korrigálás lehetőségével is, mely a kutató számára fontos információ.

E fejezetben találjuk Szuromi Pál publikált grafikáit és festészeti műveit is.

II. A *Róla* című fejezet (137-181. p.) kiállítási meghívókat, megnyitóiról készült kisnyomtatványokat, híradásokat, tudósításokat, vele készült interjúkat, kritikákat és a közszerepléseinek dokumentumait tárja föl 1973 és 2017 között. A bibliográfia továbbra is kronológiai rendben, a tételszámokat folytatva 719-1289. számig tart.

A bibliográfiai adatok 2017. szeptember 1-jével zárultak. Lelőhelyük szerint a szerzői hagyatékban és könyvtárakban, főként a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban található nyomtatott dokumentumok, kihagyva azokat, amelyek a szerkesztéseit, a kiállításrendezéseit, a lektorálásait, a zsűrizéseit jelölik és elektronikus publikációk.

*

A *Kép-tár* című fejezete hivatott bemutatni az alkotói életutat. *Hosszú útról* címmel Budavári Erzsébet, a szerkesztő így ír:

Szuromi Pál : Bibliográfia / [szerk. és összeáll. Budavári Erzsébet]. - Bp.: Hungarovox, 2018. - 236 p. : ill.; 25 cm

„[...] Művészeti írásainak, kritikáinak valószínűleg alapvető erőssége és inspirálója lehetett ez is, hogy tudta, mert maga is megélte: a tehetség, a képzelet, valamint a technikai ismeretek rutinja vagy hiánya, netán éppen az ezekkel való számos kísérlet kudarcra és sikere nyomán vezet az út a célhoz, vagyis érdemes, jó művek megtelemzéséhez. Festői pályafutásról egyébként Szuromi Pál esetében aligha beszélhetünk, hiszen életének alakulása – sajnos – nem kedvezett, nem adott módot erre. Ennek okairól a vele készült interjúkban itt-ott olvasható is néhány elejtett megnyilatkozása.” (185. p.)

A *Kép-tárban Vázlatok, grafikák, rajzos jegyzetek* cím alatt láthatjuk Szuromi Pál 53 alkotását, melyeket Aranyi Sándor fotózott. Nagyon értékes rész ez is, mert az írott műveken túl bepillantást nyerhetünk a művészettörténész vizuális világába, s magunk is érezhetjük, nem csak elméleti síkon beszélt a vizuális művészetről.

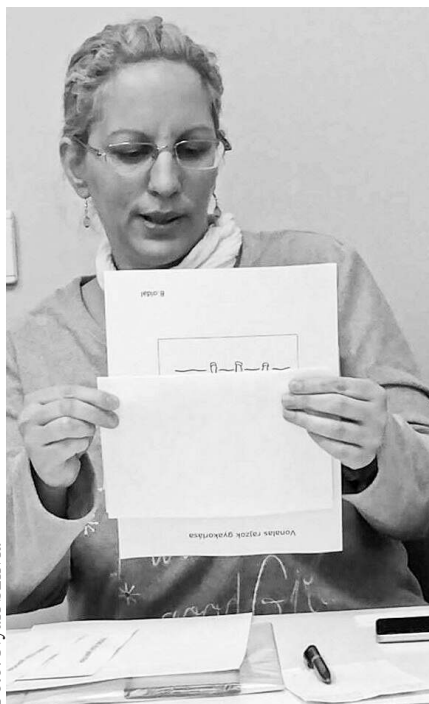
A kötetet oldalszáma utaló *Névmutató* zárja, mely a teljes művet felöleli.

Budavári Erzsébet, a szerkesztő, a teljességre törekedve állította össze a kötetet, mely szakmailag is megállja helyét, így azt az olvasók és kutatók egyaránt haszonnal forgathatják.

A JOBB AGYFÉLTEKÉS RAJZOLÁS ÉS SZOBRÁSZAT

„A rajz, melyet másképpen a vázlat művészetének is neveznek, lényege a festészetnek, szobrászatnak és építészetnek. A rajz a lelke és a forrása a festés minden fajtájának, és gyökere az összes tudománynak. Aki olyan sokra vitte, hogy a rajznak mestere lett, arról elmondhatjuk, hogy drága kincs jutott birtokába, mert mind ecsettel, mind vésővel olyan alakokat képes teremteni, amelyek a toronynál is feljebb emelkednek, és képzeletének ereje szétfeszíti a falakat.”

Buonarotti Michelangelo

Fotó: Nyári Szilvia

NYÁRI JÚLIA

professzionális alkotó,
a Buborék
Szabadművészeti Egyesület
elnöke

2007

Megalapítja a
Buborék Szabadművészeti Egyesületet

2013

Tagja lesz a MANK-nak
(Magyar Alkotóművészeti Közhasznú
Nonprofit Kft)

2017

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában műnyilvántartásba veszik saját módszertanát, mint jobb agyféltekés szobrászatot

Mindig is szeretettel gondolok Zayzon Ágnes festő- és grafikusművészre, aki rajztanárként az általános iskolai években szeretette meg velem az ábrázolás apró részleteit, biztatott, és alkotó táborokba ajánlott. Több anyaggal ismerkedtem meg, köztük a fa, a textil és egyes technikákkal, végül rátaláltam 2001-ben az Ytongra, a természetes anyagokból előállított Környezetbarát Termékdíjat nyert építészeti téglára. Először oszlopokat, majd később meseszobrokat kezdtem faragni. A gyermekcentrikusság megmaradt mind a programoknál, mind a szobroknál. Utóbbi években inkább a gyermekek tanítására, fejlesztésére és tehetséggondozására fókuszálódtam. Addig, míg energiám, türelmem van a kis tanítványokhoz, addig szeretném csinálni, ha még a saját alkotói pályámtól úgy látszik ez most el is veszi az időt. Tudom, hogy ezzel én is fejlődöm. Természetesen vannak felnőtt tanítványaim is: pedagógusok, tervezők, nagypapák és nagymamák is voltak már a tanfolyamaimon, és többen azóta is rajzolnak, festenek, kiállítanak, ami nagyon nagy örömmel tölt el.

Az egyesületemen belüli programjaimra mindig vittem néhány szobrot, hogy lássák a résztvevők, miket is lehet készíteni. Kiseb utcai kiállításaim voltak így, pl. Kaposváron – Festők Városa rendezvényen, Hódmezővásárhelyen – Gyermeknapon, Szentendrén – Építészeti Családi Napon, de több interaktív programmal megjelentem módszertani központban, falunapokon, közösségi házakban.

Az „Olvasni jó!” országos programsozrat záró rendezvényén 13 meseszoborral készültünk akkori tagjaimmal. *Süsi, Babsem Jankó, Aladdin és Jázmin, TV-Maci* fogadta a gyermekeket, és ezeken a meséken felnőtteket. Fekete István szülőfalujában, Göllén, a Téglamúzeumban állandó kiállítással fogadtuk a látogatókat az író állatregényhőseivel. Ytongból készült életnagyságú szobraim: *Vuk, Kele, Csi, Uhu, Bogács* és *Lutra*.

Három – az Ytong gyár által kiírt – nemzetközi szobrászati versenyen kettőnél első helyezést, egynél különdíj lett az eredményünk.

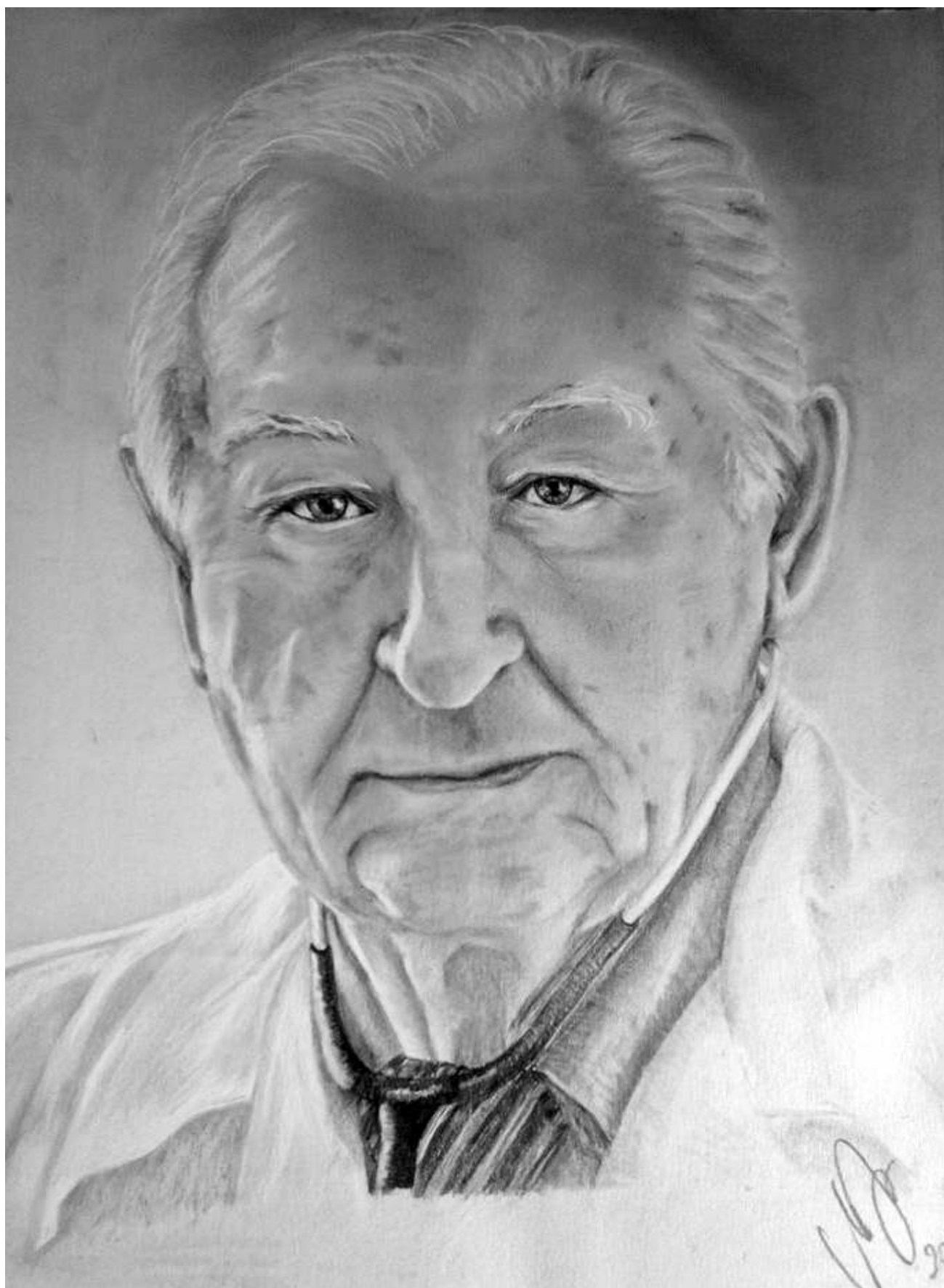
Néhány beépített lakásdíszítéssel is próbálkoztunk, egy egész házat be tudnánk már építeni funkcionális és díszítő elemekkel is. Az anyagnak köszönhetően könnyen formázható, tűzálló és szinte minden más anyaggal kombinálható.

Öt évvel ezelőtt tanultam meg az eredetileg Betty Edwards által kifejlesztett jobb agyféltekés rajz módszerét, amit már többen tanítanak Magyarországon is. Sokat változik a tananyag, fejlődik folyamatosan.

A jobb agyféltekés rajzolás alapjainak elsajátítása

Fotó: Ocsovszky Emese

NYÁRI JÚLIA | DR. KOZMA JÁNOS GYERMEKORVOS. 2017-BEN AZ ÉV HÁZI GYERMEKORVOSA
A3 ceruzarajz fotó alapján.

Ez a módszer abban különbözik a hagyományos rajztól, hogy jobban aktivizálja a jobb agyféltekét, ami a kreatív és intuitív gondolkodásért felelős, de közben tudatosan használjuk a realista, tanult dolgokért felelős gondolkodásunkat is. Egymásra épülő módszerrel új eszközöket vet be a 24 órás tananyag folyamatába, és kézzelfogható produktumként egy A4-es grafit portréval térhetünk haza. Azután ezzel a technikával bármit le fogunk tudni rajzolni.

Igaz, a produktum egy portré, ami ugye a legösszetettebb, de van egy „mellékhatása”, amivel egyre több területen foglalkozunk: tehetséggondozás, fejlesztés, közösségépítés, mentálhigiénés hatása, demencia elleni program, függőségek felszámolásában segítség, mint önkifejező forma.

Megismerjük a tanfolyam alatt, hogy melyik a domináns agyféltekénk, és mivel tudjuk mindkettőt hatékonyabbá tenni. Javul a memória, megtapasztaljuk a „kikapcsolt” állapotot, ami ebben a stresszes, rohanó világban egyre fontosabb. A horizontális látásmód kialakul, aminek hatására könnyebben lehet a problémákat megoldani. Személyre szóló tanácsot adok arról, melyik tanulási technika való a kérdezőnek. Megtanulunk ÉRZELMI kérdésekre RACIONÁLISan válaszolni és tudatosan irányítani az agyféltekék működését.

Tanulásban, életfeladatokban, munkaköri feladatokban fontos a részekre bontás és az egészben érzékelés, ez a rajztechnika a legjobb gyakorlat ennek elsajátítására, ezért csapatépítő tréningként is kiváló.

Mivel ledől egy gát, mert eddig azt hittük nem tudunk rajzolni, hirtelen megnő az önbizalom, és ezzel újabb sikereket érhetünk el az élet bármely területén, mert megtapasztaljuk, hogy tényleg minden a fejben dől el.

Az a tudat ivódott belénk, hogy ügyetlenek, kétbalkezesek vagyunk, nincs kézügyességünk, pedig minden a látásmódon múlik.

Azt szoktuk mondani, aki írni tud, az rajzolni is. Tehát, ha nincs finommotorikus probléma, (ami ugyancsak legtöbb esetben fejleszhető) és elég kitaró, mindenki megtudja tanulni ezt a technikát.

Mikor elvégeztem a tanfolyamot, én is másképp láttam a formákat, az arányokat, a tónusokat.

NYÁRI JÚLIA | GARRY KASPAROV

A3 szénrajz Owen Williams fotója alapján.

2017 januárjában önkéntes műnyilvántartásba vettem saját módszertanomat, a jobb agyféltekés szobrászatot, melyben a rajz alapjait ültettem át térbe és formába. A tananyag elsajátítása pontos, gyors munkát eredményez. Több szakmában hasznosítható pl. ékszer- és ruhatervező, cukrász, grafikus, fodrász...

A rajz alapjait nem kizárólag a művészeknek kell megtanulni. Ezen tudás pozitívan hat a mindennapos problémák megoldására, kizökkent bennünket a hétköznapiakból, de attól függetlenül egy összetett tudásanyag, aminek elsajátítására ki kell lépünk komfortzónánkból, és ez csak tovább erősíthet bennünket.

Az önkifejezés színeiben és formákban a legkönnyebb, egyesületünk is sok kreatív hobbi foglalkozik, szeretünk új alapanyagokat kipróbálni. Igyekszünk közösségi programjainkon olyan alapokat bemutatni, amik elérhető áron kaphatóak, könnyen elsajátítható technika, ami otthon családi programként is üzhető pl. világító képfestés, levegőn száradó vagy süthető gyurma, Ytong-szobrászat, és mindezek alapjaként a jobb agyféltekés rajz öt korcsoportban, amit ajánlok szülőknek és pedagógusoknak egyaránt.

1-3 éves korig anyukát is tanítjuk rajzolni, hogy otthon tudjon a babájával

3-7 éves korig az óvodásokat tanítjuk a forma-ábrázolásra

7-11 éves korig megtanuljuk lerajzolni kedvenc mesefiguránkat

11-14 éves korig a realisztikus állatrajz a cél

14 éves kortól már ajánlott a felnőtt tananyag, a fotorealisztikus portréval és annak sikerélményével.

Az alkotóművészeti foglalkozásokat összegezve nagyon sok pozitív eredményt mutathatunk fel, mivel maga az alkotás számomra az a folyamat, amikor a külső ingereket feldolgozva, saját magunkat is beleadva manifesztráljuk azt, elsősorban saját örömeinkre. Úgy gondolom összefogással sok területen lehetne alkalmazni. Sokkal inkább szeretném prevencióként használni, pl. az ifjúsági korcsoportban. Ők azok, akik legjobban szeretnék közösséghez tartozni, ezért van mindenfajta márkacsoport, ezt a marketing pszichológia ki is használja. Visszavezethető a csordaszellem a drogfogyasztásra is. Bár ez nekem kényes téma, én soha nem próbáltam drogot, valahogy nem kellene odáig jutni, hogy az ember elmeneküljön a világtól. Könnyű másra fogni, de a világot mi is teremtjük, és az is fontos, hogyan látjuk. Mindezekre a rajz is egy tökéletes példa, a tanfolyam alatt sokszor összehasonlítjuk az ábrázolási technika titkait az élet nagy rejtelmével.

Gyermekekre és felnőttekre gyakorolt hatása

Főként gyermekeknél emeljük ki, hogy hatásaként javul a memória, a térlátás, szebb lesz az írás, könnyebben, bátrabban hozzáállnak más alkotó hobbikhoz.

Nő az önbizalom, a sikerélmények, a kitartás, saját korlátainkon lépünk túl, amikor javítunk, újrapróbálunk. Egy A4 grafitrajz elkészítése ezzel a technikával 12-20 óra munkaidő is lehet, ami a pontos vonalrajz a megfelelő tónusokkal igen nagy koncentrációt, pontosságot igénylő munka, ugyanakkor kikapcsolódás, lelki feltöltődés is.

A művészetben a realisztikus, hiperrealisztikus alkotások iránt egyre nagyobb az igény, de abban is sokat segít, ha az alkotó valóban azt adja a vászonra, amit szeretne. Sokan specializálódnak különböző témákra. Sokaktól tudom, hogy esetleg nincsenek megelégedve bizonyos terekben önmagukkal (pl. portré). Tanfolyamaimon speciálisan is foglalkozom a tanítvánnyal, segítek szakmájában is hasznosítani, ha kérdés van, mindig átbeszéljük. Természetesen örömmel veszem, ha a tanfolyam után is felkeresnek, javítunk, fejlődünk, együtt örülünk a sikereknek.

A fejlődés végtelen. A korcsoportokban a gyermekek hamar belenőnek a következőbe. A felnőtt tanfolyam után haladó anyagok is vannak, szénrajz, háromszíntechnika, nagyítás, képsíkrajzolás, és nem utolsósorban a formákba vitel, több alapanyaggal, kívülről, belülről dolgozó-, és vegyes technikákkal. Ekkor azt gondoljuk, vége, de igazán csak akkor kezdődik! Addig az alapot kapta meg a résztvevő, a személyes kiteljesedése ezután kezdődik!

Úgy tapasztalom, egyre többen keresnek fel pedagógusok a technika után érdeklődve. A mentális egészség is talán előtérbe kerül a fizikális mellett, hisz mindkettőre ugyanolyan szükség van egy teljes életben. Hiszem, hogy a jelenlegi eldigitalizált világunkban egyre nagyobb igény van a tevékenységeimre, az elmúlt tizenöt év után legalább még ennyi jön. Hódmezővásárhelyen több helyszínen szoktam lenni, de remélem, hogy az álmokból egyszer egy stabil projekt lehet, és saját alkotó és közösségi teret működtethetek.

| NEM LEHET ELÉG KORÁN ELKEZDENI...

| ISMERKEDÉS AZ YTONGGAL

Fotó: Nyári Júlia

| A NEMZETKÖZI YTONG-SOBRÁSZAT GYŐZTESE KÉSZÜL

| NYÁRI JÚLIA ALKOTÁS KÖZBEN

Fotó: Nyári Szilvia

Nemzeti
Együttműködési
Alap

BODROGIBAU
ÉPÍTŐIPARI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT.

ÁZSIA ILLATA

A hetvenes években gyerekeskedve az én korosztályom még megtapasztalhatta a Kádár korszak oktatási rendszerét. Ezekben az években nagyon sokat hallottunk Délkelet-Ázsia országairól. Vietnám és Kambodzsa akkoriban háborúk és diktatúrák elszenvedői voltak. Az akkori híradások képi világa, végeláthatatlan rizmezők, mangrove fák, rizszedő kalapos biciklisták a Khmer birodalom templomai és ősi városai, a háborús képek a Vietkongok alagútrendszere különleges világot tárt elém. Szüleim és nagybátyáim sokat meséltek a környékünkön folyó rizs és gyapottermelésről, ezek után fura varázslatos világként gondoltam a vidékre. Sok év után végre lehetőségem nyílt saját szememmel látni mindezt és mindent, ami napjainkra már átalakult.

Zöldellő rizsföldek a Mekong deltában, ahol a rizs mellett a kókuszpálma, a gyümölcs és a cukornád is megél a hatalmas kiterjedésű területen. Igazi ízkaland a frissen kiperéselt cukornád leve egy utcai árústól, kókusztej vagy friss ananász egy úszó piacról. A khmer konyha igazi kulináris izgalmakat kínál. Szédítően sokszínű gasztronómiával rendelkeznek, az emberek szinte a nap 24 órájában esznek. A híres leves, a pho pedig az étkezés alapja. Reggelire is legszívesebben ezt a fűszeres, friss fűszernövényekkel, főleg korianderrel és újhagymával, csírával megszórt rizstésztalevest kanalazgatják az utcán, apró, színes hokedliken üldögélve. A legfontosabb nemzeti étel sok-sok órán keresztül készül, hogy elég erős legyen a csontleves, ami a pho alapja. Talán az egyetlen étel, amivel nem sikerült megbarátkoznom (lényegében azért mert sokkal fűszerebben eszem, mint ők). A Mekongon kalandozva megszokott látvány volt, hogy egyszerű halászladikokban is zajlik a főzés. Frissen fogott halak, polipok, rákok hamar étellé alakulnak és hamar gazdára is találtnak.

Mára szinte eltűntek a biciklik, viszont a kismotorok elszaporodtak, örülten dudáló káoszt okozva a közlekedésben. A motor alából 4 személyes, tehát a személyautót simán helyettesíti, és mindent lehet ezen szállítani. Hűtőt, ágymatracot, élő állatot, mindent, ami csak elképzelhetetlen számunkra.

A vietnámi ember nem stresszeli túl az életet. Pihennek akár útmenti fedett helyeken, ahol számtalan függőágy van kifesztve és ezekben aludni lehet, ha épp elfáradnak. Felszabadultan játszanak, erre ott van a tollaslabda, amit nem ütövel ütnek. Rugdossák, ütik, akár órákon keresztül is a parkokban. Vagy önfeledten énekelnek az ezernyi Karaoke bár egyikében.

Van itt valami, ami a múlt feldolgozását illeti. A többség, azok kiváltképpen, akik gyerekek voltak, vagy nem is éltek a háború idején, nem akar már tudni, nem akar hallani már semmit. Csak túlélni akar a mindennapokban. Felejteni, megbékélni azzal, ami apjuk, nagyapjuk számára többnyire megbocsáthatatlan. Én még idejében jöttem ide, Vietnámba. Megérintette már a globalizáció, a nyugati tömegkultúra, de szerencsére nem túlságosan és így sokat megör-

zött eredetiségéből. Ezzel együtt is sokkoló élmény volt a látogatás a háborús múzeumban és a *vietkong* alagutakhoz. Az alagutak, ahonnan meglepetésszerű támadásokat kezdeményeztek a háborúban. Az alagutak lejáratait a vietnamiak méreteihez igazították, így nyugati ember sokszor fizikailag képtelen volt leereszkedni. Dermesztő volt az a hanghatás, ami az alagutaknál ért minket. A háborúban használt kézi fegyvereket egy szabadtéri lőtérre ki lehetett próbálni. Félelmetes az állandó fegyverropogás, miközben amúgy is sokkolt a háborúról látott óriási fotóanyag.

Mindegy, mennyit lapozgattam gyerekkoromban a világjáró szorozat útikönyveit, és képzeltem el, hogy egyszer majd nekiindulok

a világnak, és szépen sorban mindegyik csodát kipipálom a listámról. Mindegy, hogy hány képet nézegettem indulás előtt arról, hogy milyen, amikor a templom tornyai felett felkel a nap, mert semmi nem készít fel igazából a pillanatra, amikor saját szemeddel látod mindazt. A Khmer birodalom dzsungelben rejtőzött titokzatos elhagyott városa Angkor gyönyörű, fenséges, de mára végtelenül üzleties. Ellepi a turisták hada. Ennek ellenére a hely kétségtelenül a világ egyik csodája, mindenképpen el kell oda menni. Az a dzsungel annyira őserdőszerű mára, mint a Városliget. Angkor-Wat Ázsia legnagyobb szakrális épületegyüttese több tízezer építőmunkás, ezernyi szobrász és kőfaragó 30 évi munkájának lenyűgöző eredménye. Amikor az ember bemegy a templomromok közé, akkor megláthatja, hogy minden egyes oszlop, minden fal, minden torony csodaszépen ki van faragva és van hely, ahol 200 fej néz le ránk bármerre is fordulunk. Mai napig működő vallási központ, fontos szerepet tölt be mind a hindu,

mind a buddhista hívők életében. Ha olyan szerencsés vagy, hogy megadatik, hogy a saját szemeddel láthatod Angkort, légy tisztelettel a hely iránt! Kambodzsa nem a pucérkodás országa, és a helyiek nem nézik jó szemmel az alig semmiben flangáló külföldieket.

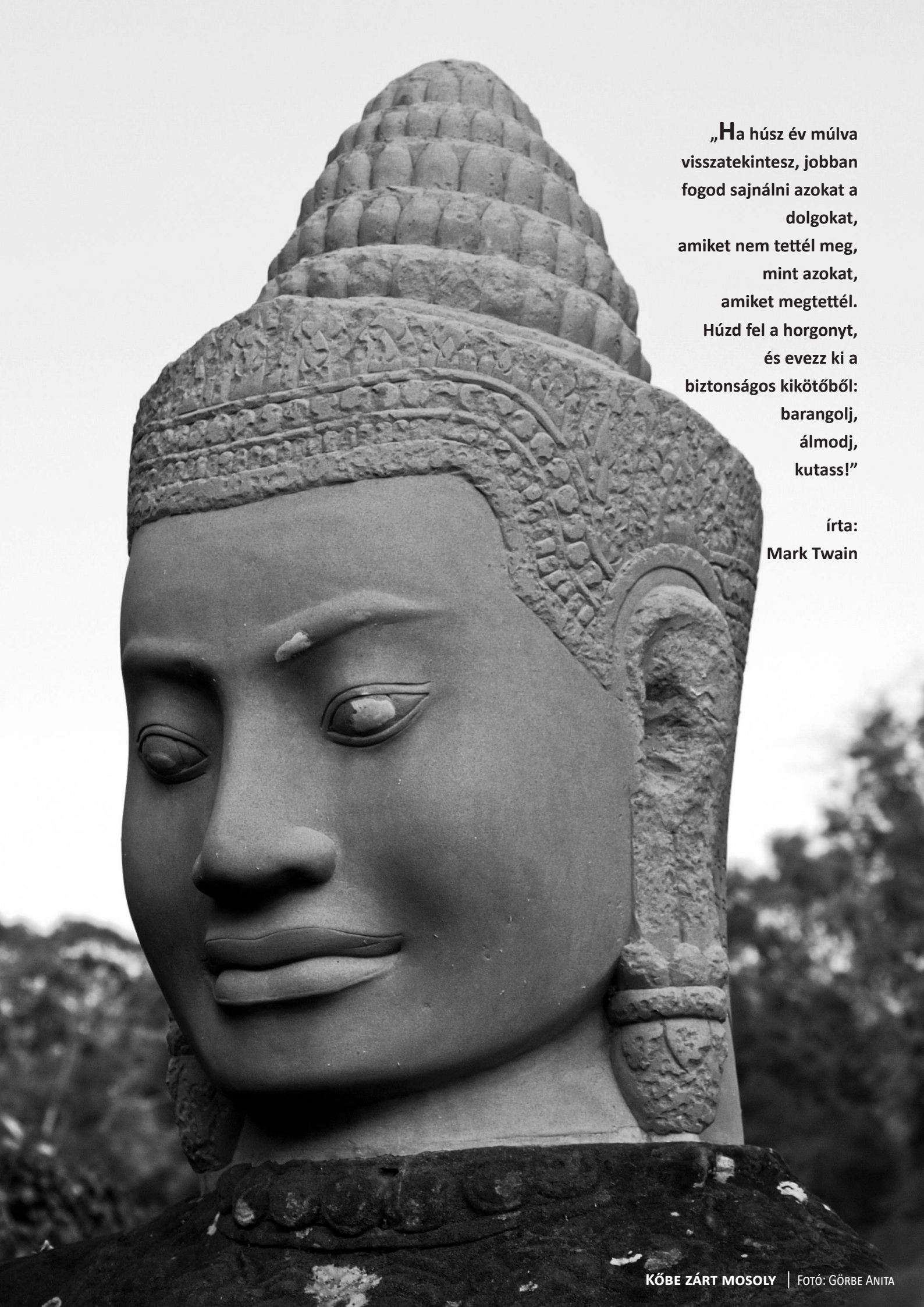
Utunk elején hallottam egy elgondolkodtató kifejezést: Ázsia illat. Túl egyszerűnek és sablonosnak találtam, hangzatos, de üres, gondoltam. De nem így van. Úgy tartják, hogy a világ legfinomabb és legtisztább gyógynövényei Vietnámban találhatóak, ezért több műhely az onnan beszerzett anyagokból készíti füstölőit. Pálcikák, melyek illata finom, füstje halvány átítat mindent a pagodákban, buddhista templomokban, házi oltárokon, egyszerű hajókon és a leghetetlenebb szálláshelyeken.

Mégis milyen volt? Dinamikus, egyszerre csodálatos és rémisztő, idegen és ismerős, ellentmondásos és érthető, szegény és gazdag, ezernyi illattal, állattal és növényvel, mosollyal és szeméttel. Tömény és felejthetetlen, igazi kultúrsokk.

Folytatom, mert szeretném újra átélni az idegen kultúrába való megérkezést, a mindenre rácsodálkozást, a bennem hagyott képek nyomát izlelgetni és sokat tanulni magamról és a világról a jövőben is.

KOFA | FOTÓ: GÖRBE ANITA

„**H**a húsz év múlva
visszatekintesz, jobban
fogod sajnálni azokat a
dolgot,
amiket nem tettél meg,
mint azokat,
amiket megtettél.
Húzd fel a horgonyt,
és evez ki a
biztonságos kikötőből:
barangolj,
álmodj,
kutass!”

írta:
Mark Twain

fényesi TÓTH JÁNOS

Mifelénk lassú vonatok járnak

Mifelénk lassú vonatok járnak.
A fények felszántják újra és újra a
töltés sebhelyeit. Mit eldobált
magától a lélek, a test sosem
feledi. Megroncsolva hever oldalára
dőlve egy konzervnyi életben maradás,
maradékot lakomázik ma a szenvedés.
Ahogy mondom, mifelénk lassú vonatok
járnak. Úgy viszi, vonszolja magát, mint
fáradt nagyanyám föl-föl a mennybe,
eleinte a harmadikra, hol egyszer laktunk.
Nehezen és szuszogva jár, tudván, hogy
már csak pár perc az állomás, a végső,
de pillantásra még visszatekint az ülés
súlyos ürességére keresni, amit ott feledett.
Hiába, hiszen mifelénk lassú vonatok
járnak, lassú így még az ott feledés is.
Nem látni, amíg eszünkbe nem jut, amit
unos-untalan kerestünk. Pedig ott
simul sztaniol lényével az az édes semmiség
is, mit remegve bontott szét a mohóság
évtizede, kopott is akár rajta a szó, és
émelyítő pára lengi körbe, mint lepedő
szaga lázas savanyú éjek után a reggeli
minek –ébredésnek! Amikor felénk
lassú vonatok járnak, akkor van ideje
a rohanásnak! Széles utakra bámul
a kerekek vaksága, kábán vesztegel
laprugóin a rezzenő vágyakozás! Hogy
szaladna, s hagyná meztelen rozsdáját
kócolni a szélle! De mifelénk lassú vonatok
járnak. Kábel útvesztőkbe fut a szándék,
olykor még álmodik, megidéz sors-kacér
esteket, kanyar-sikoltásokba veti hitét,
meglesi a hold bódulatát, sárga lepkék
szárnyairól repülést irigyel, megsirat
minden elmaszatólódott bogárnyi érintést,
végül megáll, önlétére virrasztja a hajnalt,
s kijózanodva félelmeitől, marad a
síneken. Olykor maga sem tudja, miért.

Mert voltam erős is

Mert erős is voltam, míg nem tudtam erősségeim,
tudtam sírni is, mert nem ismertem gyengeségeim.

Mert én mindig olyan vagyok, ahogy te látsz
magadnak! Van, akit Isten csak úgy leköpött a
földre, kábán lép, tétován néz szét, s nem
hisz a költők ábrándjainak. A sors kegyes ahhoz,
aki süketnek születik! Most, hogy időm lejár, és
függöny mögötti múltamra nem ömlik már fény,
tudom, sokszor, - mint szélben papírlapok -
csak éltem. Mert csak így tudtam, és bocsásd
meg a bűneimet, mert nem tudtam mi a bűn!

Szempillámmal söpörtem apró szálakat karokon,
kék verseket láttam, és fekete dombokon vitt
piros széle az aszfalton alvadt vér hajléktalanságának.
Fák leomló halvány brokátja alá bújtak árvaságukban
a megfélemlített akaratok, és egymáshoz lapulva
suttogták ember neveit a szenteknek. Ott voltam,
mert nem tudtam hol kell lennem. Félttem is, mert
nem tudtam mi a félelem!

Mint ködben a fény, csak romboltam, de utam
nem lett világosabb. A virág, amit nem téptem le,
hajlása az útnak, árnyéka a keresztnek, mind
bennem élte túl ötvenhat évem, velem száll
meg nem tett dolgaink alvó tejútjára, s mit nem
hallasz az est csöndjében, bennünk átkozódik,
visszhangzik szüntelen. Túllépünk, egyszer mind
túllépünk a vágyakon. Látomások, kibogozhatatlan
én jogosultságok és gyarló emberségek kövületei
köröttünk, s bennünk mindenfelé. Pedig ember is
voltam, mert nem tudtam, hogy kell embernek lennem,
és ütöttem is, mert nem tudtam, mi az ütés.

Mert nem tudtam mi a temetés, szép betűket írtam
fehér lapokra, és megbotlottam, mert nem ismertem
akadályt sehol. Enyém volt minden, mert nem tudtam,
hogy semmim sem lehet, és elvettem, amit tudtam, mert
nem tudtam, hogy el tudom venni. Szóltam, mert nem
tudtam mi a csend, és hadakoztam, mert nem
ismertem a békeesség nyugalmát. Tüzet szítottam, mert
nem ismertem a kristály hideg józanságát.

Már gyenge lettem, mert láttam, oktondi lettem,
mert tanultam. Már nem tudok semmit. Most élek.

Hézso F. 1988